

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “การจัดการความขัดแย้งจากนโยบายของชุมชนที่เกิดขึ้นจากการเวนคืนที่ดินของรัฐ กรณีศึกษา : หมู่บ้านแหลมฉะบังจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยได้รวบรวมวรรณกรรมในการศึกษา

1. ทฤษฎีการนำนโยบายไปปฏิบัติ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการขัดแย้ง
3. แนวคิดเรื่องสิทธิชุมชน
4. แนวคิดของรัฐในการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์
5. แนวคิดในการจัดการทรัพยากรชุมชน
6. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีการนำนโยบายไปปฏิบัติ

แนวทางในการวิเคราะห์การนำนโยบายไปปฏิบัติเมื่อพิจารณาจากการตัดสินใจสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 แนวทางใหญ่ ๆ คือ แนวทางจากบนลงล่าง (top-down approach) และแนวทางจากล่างขึ้นบน (bottom-up approaches) สาระสำคัญของแนวทางทั้งสอง ที่สำคัญในที่นี้จะนำเสนอแนวคิด จุดอ่อนและจุดแข็งของแนวทางทั้ง 2 ดังนี้

แนวการนำนโยบายไปปฏิบัติจากบนลงล่าง

ลักษณะสำคัญของแนวทางจากบนลงล่างก็คือ การนำนโยบายไปปฏิบัติที่มีจุดเริ่มต้นจากการตัดสินใจของข้าราชการโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้าราชการจากส่วนกลาง ในการที่จะดำเนินนโยบายให้ประสบความสำเร็จนั้น แนวทางนี้จะดูได้จากคำถามที่สำคัญคือ

1. การดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ และกลุ่มเป้าหมายมีความสอดคล้องกับการตัดสินใจในการนำนโยบายไปปฏิบัติมากน้อยแค่ไหน
2. ผลกระทบจากการดำเนินนโยบายสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้มากน้อยเพียงใด
3. อะไรเป็นปัจจัยหลักที่เป็นเหตุจากการดำเนินนโยบายและผลกระทบที่ตามมา
4. จะมีการปรับฐานนโยบายอย่างไรจากพื้นฐานขอและสถานการณ์ที่จะได้รับจากการดำเนินนโยบาย

ตัวแทนความคิดของการนำนโยบายไปปฏิบัติแนวกบนลงล่างได้แก่

ซาบาเตียร์ และมาสมาเนียน (Sabatier & Mazmanian, 1983 อ้างถึงใน ประภัศสร เดชาภิมณต์, 2543, หน้า 45-46) ได้นำเสนอเงื่อนไขที่จำเป็น (necessary condition) และ เพียงพอ (sufficient condition) สำหรับการนำนโยบายไปปฏิบัติได้สำเร็จ คือ

1. วัตถุประสงค์จะต้องมีความแน่นอนและความชัดเจนวัตถุประสงค์จะต้องมีความ กระจ่างชัดภายใต้กฎหมาย ซึ่งเป็นมาตรฐานในการประเมินผล และตัวกฎหมายเองก็เป็นสิ่ง สำคัญหลักของการที่ข้าราชการนำนโยบายนั้นไปปฏิบัติ
2. หลักการจะต้องมีความเหมาะสมและปฏิบัติได้ กล่าวคือ นโยบายจะต้องมีทฤษฎี ช่วยในการอธิบายอย่างเพียงพอ และผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นมีส่วนในการเข้าถึง สาเหตุของนโยบาย ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของนโยบาย
3. กระบวนการทางนโยบายจะต้องสามารถวางกรอบในการดำเนินงานเพื่อให้ได้รับ การยอมรับจากข้าราชการ กระบวนการทางนโยบายต้องมีโครงสร้างของกฎหมายซึ่งเป็นกรอบ ของการนำนโยบายไปปฏิบัติ ระบบกลไกอำนาจทางกฎหมายนั้น ประกอบไปด้วยความหลากหลายและมีการ วางกรอบเพื่อที่จะดำเนินนโยบายตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายที่วางไว้ได้
4. เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการดำเนินนโยบายต้องมีทักษะและผูกพันกับนโยบาย และในการที่จะนำนโยบายไปปฏิบัติในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายตามนโยบาย ข้าราชการจึงต้อง เป็นผู้ที่มีความสามารถและเข้าถึงวัตถุประสงค์ของนโยบายอย่างชัดเจน
5. การสนับสนุนของกลุ่มผลประโยชน์และผู้มีอำนาจ การเมืองมีส่วนในการ สนับสนุนกระบวนการของนโยบายตั้งแต่การวางแผนจนถึงการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งการเมืองนี้ เองก็ถูกสนับสนุนมาจากกลุ่มผลประโยชน์, สถาบันบัญญัติ และ ผู้มีอำนาจ
6. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจะต้องไม่ไปกระทบต่อฐานทางการเมืองและทฤษฎี ที่ใช้ในการอธิบาย

จุดแข็งของแนวคิดการนำนโยบายไปปฏิบัติแบบบนลงล่าง ได้แก่ (Ibid.)

1. เป็นการดำเนินนโยบายที่อยู่ในกรอบของกฎหมาย และกฎหมายเองเป็นสิ่งที่ มี อำนาจเด็ดขาดในสังคม

1.1 กฎหมายเป็นกรอบที่สำคัญในการวิเคราะห์ ผู้กระทำการเชิงนโยบายเพราะ ผู้กระทำการจะต้องอยู่ในขอบเขตของกฎหมาย และทำให้โครงสร้างของกฎหมายมีความชัดเจน เนื่องจากมีกฎหมายมาดูแลอยู่

1.2 ตัวแทนที่ได้รับมอบหมายหน้าที่ตามอำนาจของกฎหมายเพื่อให้ทำกิจกรรมสาธารณะนั้นถือได้ว่าเป็นตัวแทนที่ได้รับความชอบธรรม

1.3 มีอำนาจและบทบาทโดยตัวเองในการควบคุมการดำเนินนโยบาย

2. เงื่อนไขที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินนโยบายตามแนวทางจากบนลงล่างได้รับการทดสอบว่าเป็นปัจจัยที่สามารถใช้ได้ทั่วไป ไม่ใช่ใช้เฉพาะนโยบายใดนโยบายหนึ่ง

3. แนวคิดการนำนโยบายไปปฏิบัติแบบบนลงล่าง มีการสร้างกรอบวงจรนโยบาย คือ การกำหนด - การนำนโยบายไปปฏิบัติ - การปรับปรุงนโยบาย ในลักษณะที่กว้างขวางกว่าการศึกษาในอดีต

4. วัตถุประสงค์ที่ถูกกำหนดภายใต้กรอบของกฎหมาย จะช่วยให้การประเมินผล การดำเนินงานของรัฐบาลเป็นไปในเชิงลบน้อยกว่าการศึกษาการนำนโยบายไปปฏิบัติในช่วงระยะแรก

จุดอ่อนของการนำนโยบายไปปฏิบัติแบบบนลงล่าง ได้แก่ (Ibid.)

1. ความคิดที่ว่า การดำเนินนโยบาย จะต้องตั้งอยู่บนวัตถุประสงค์ของนโยบายที่แน่นอนและชัดเจนนั้น เป็นความคิดที่ผิดพลาดเนื่องจากผลของการดำเนินนโยบายนั้นต้องนำมาทบทวนใหม่เสมอและการยอมรับผลมาจากความหลากหลายของการประเมินผลของชุมชน

2. กรอบความคิดของการนำนโยบายไปปฏิบัติจากบนลงล่าง เป็นเครื่องมือที่ไม่เหมาะสมต่อการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง

แนวการนำนโยบายไปปฏิบัติแบบล่างขึ้นบน (bottom-up)

บาร์เรตต์ และฟอดจ์ (Barrett & Fudge, 1984, p. 23) และเอลมอร์ (Elmore, 1978, p. 55) และนักวิชาการท่านอื่น ๆ ได้นำเสนอถึงแนวคิดของการนำนโยบายไปปฏิบัติแบบล่างขึ้นบน ดังนี้

1. การดำเนินนโยบาย เริ่มต้นที่การตัดสินใจในการควบคุมดำเนินงาน กรอบในการตัดสินใจขั้นพื้นฐานมาจากผู้ดำเนินงานมากกว่ากำหนดนโยบาย

2. เนื่องจากความสอดคล้องของการนำนโยบายไปปฏิบัติจากบนลงล่างนั้นจะมีอุปสรรคอยู่ที่กลุ่มผู้มีอิทธิพลในนโยบายดังนั้นทำให้มีความแตกต่างกับลักษณะแบบล่างขึ้นบน จึงมีผลในการรับใช้สังคมที่ดีกว่าและในการวิเคราะห์การดำเนินนโยบายจากล่างขึ้นบนจะมีการจำแนกความแตกต่างให้เห็นอย่างชัดเจน มีการจำแนกถึง สถานการณ์-ความคิด-การรวมตัวกันของปัญหาต่าง ๆ มีการคาดเดาถึงผลที่ออกมาว่ามีความเป็นไปได้ของผลที่จะไม่มีผลกระทบของการนำนโยบายไปปฏิบัติ

3. รูปแบบของการนำนโยบายไปปฏิบัติแบบบนลงล่าง ละเลยการควบคุมทำให้กลุ่มผลประโยชน์ก็สามารถควบคุมนโยบายได้

แต่ในการวิเคราะห์ ตามรูปแบบการนำนโยบายไปปฏิบัติแบบล่างขึ้นบนได้มีความพยายามที่จะทดสอบความไม่สมบูรณ์ ดังกล่าว

4. มีการแบ่งแยกระหว่างการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติ
จุดแข็งของการนำนโยบายไปปฏิบัติจากล่างขึ้นบน ได้แก่ (Ibid.)

1. มีการพัฒนาการเครือข่ายทางนโยบายซึ่งเป็นโครงสร้างของการนำนโยบายไปปฏิบัติ มีการแสวงหาเอกลักษณ์โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคลสำคัญเพื่อให้แน่ใจในการวิเคราะห์ถึงปัญหา มีการพัฒนากลยุทธ์ของแต่ละบุคคลในการประสานงานในแต่ละกลยุทธ์ของการบริหาร

2. จุดเริ่มต้นไม่ได้อยู่ที่การวางแผนนโยบายจากรัฐบาลแต่ปัญหาจะมาจากการสังเกตเห็นของผู้กระทำการและการพัฒนากล

3. ความสามารถในการจัดสรรนโยบาย/ ปัญหา รวมทั้งความหลากหลายของโครงการสาธารณะไม่มีกลุ่มอิทธิพลครอบงำ ซึ่งแตกต่างกับการนำนโยบายไปปฏิบัติแบบบนลงล่าง

5. กลยุทธ์ของผู้ดำเนินการในการนำนโยบายไปปฏิบัติแบบล่างขึ้นบนได้มีผลสัมฤทธิ์มากกว่าเป็นเพียงยุทธปัจจัย

จุดอ่อนของการนำนโยบายไปปฏิบัติแบบล่างขึ้นบน ได้แก่ (Ibid.)

1. มีการเน้นหนักถึงปัจจัยภายนอกมากเกินไป จึงทำให้การควบคุมไม่ได้ผลนัก และประเมินยุทธศาสตร์รวมถึงเป้าหมายของผู้ดำเนินนโยบายจากส่วนกลางต่ำเกินไป

2. ตัวแบบเริ่มต้นที่ความละเอียดของทฤษฎี จะมีผลต่อวัตถุประสงค์เพราะผู้มีส่วนร่วมระดับล่างถือว่าเป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจได้กล่าวคือ ในการที่จะหาเอกลักษณ์จะมีการเริ่มต้นที่เครือข่ายของผู้ดำเนินงานทางนโยบาย รวมถึงผู้ดำเนินงานนโยบาย แต่ความต้องการที่จะมีความสัมพันธ์อย่างในทฤษฎีจะต้องมีสังคม , เศรษฐกิจและบทบาทของกฎหมาย ซึ่งมีอยู่ในโครงสร้างซึ่งเป็นวิธีการของผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการ

3. การนำนโยบายไปปฏิบัติจากล่างขึ้นบน ไม่สามารถถูกกำหนดด้วยเนื้อหาที่เป็นทางการของนโยบายแต่การตัดสินใจนโยบายมีแรงผลักดันมากกว่ากลยุทธ์ของผู้ดำเนินการ

กล่าวโดยสรุปแล้วแนวการนำนโยบายไปปฏิบัติแบบบนลงล่างและแบบล่างขึ้นบน

5. รวมสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 นโยบายแบบบนลงล่างและแบบล่างขึ้นบน

ประเด็น	แบบบนลงล่าง	แบบล่างขึ้นบน
1. จุดเน้นเบื้องต้น	1.การตัดสินใจของรัฐบาลส่วนกลาง	1.เครือข่ายของการดำเนินนโยบายในท้องถิ่น
2. กำหนดผู้มีบทบาทสำคัญในการนำนโยบายไปปฏิบัติ	2. จากภาครัฐสู่เอกชน	2. จากภาคเอกชนไปสู่ภาครัฐ
3. เกณฑ์ในการประเมินอย่างเป็นทางการ	3. การบรรลุวัตถุประสงค์อย่างเป็นทางการ	3. ไม่ค่อยชัดเจนแต่มักจะดูว่าผลการดำเนินนโยบายสอดคล้องกับการแก้ปัญหา นโยบายหรือไม่
4. จุดเน้นโดยรวม	4. วิธีการในการควบคุมระบบการดำเนินงานนโยบายให้บรรลุผลตามที่ผู้ตัดสินใจไว้	4. ปฏิสัมพันธ์หลักในระหว่างกลุ่มที่มีบทบาทในเครือข่ายนโยบาย

ในวิทยานิพนธ์นี้จะให้ความสำคัญกับแนวคิดการนำนโยบายไปปฏิบัติแบบล่างขึ้นบน เนื่องจากข้อมูลเบื้องต้นชี้ให้เห็นว่า การบังคับใช้กฎหมายการเวนคืนที่ดินในเขตหมู่บ้านแหลมฉบัง ปี พ.ศ.2521 ไม่ประสบความสำเร็จ แต่กลับพบว่าชาวบ้านของชุมชนแหลมฉบังสามารถต่อต้านการเวนคืนได้ถึง 23 ปี จนกระทั่งแล้ว ๕ ต้องยอมผ่อนปรน ตามความต้องการของชาวบ้าน ให้ชุมชนแหลมฉบังเป็นแหล่งท่องเที่ยว แทนที่จะเป็นพื้นที่การสร้างท่าเรือพาณิชย์

แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง

ความหมายของความขัดแย้ง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ขัดแย้ง” ว่าหมายถึง “ไม่ลงรอยกัน” นอกจากนั้นยังได้อธิบายคำว่า “ขัด” หมายถึง ไม่ทำตาม ฝ่าฝืน ขืนไว้ และให้ความหมายของคำว่า “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน ต้านไว้ ทานไว้ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าความขัดแย้ง นั้นประกอบด้วย ทั้งขัดทั้งแย้ง นั่นคือแต่ละฝ่ายนอกจากไม่ทำตามกันแล้วยังต้านทานกันไว้อีกด้วยนอกจากนี้ พจนานุกรมของเว็บสเตอร์ (WEBSTER'S DICTIONARY) กล่าวว่า ความขัดแย้ง (conflict) มาจากภาษาละตินว่า conflicere ซึ่งแปลว่าการต่อสู้ การสงคราม ความพยายามที่จะเป็นเจ้าของ การเผชิญหน้าเพื่อมั่งร่ำรวย

นักวิชาการได้มีผู้ให้ความหมายของความขัดแย้งไว้ต่าง ๆ ivedังนี้

ความขัดแย้งเป็นกระบวนการของสังคม ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อแต่ละฝ่ายมีจุดมุ่งหมายที่ไปด้วยกันไม่ได้ และมีค่านิยมที่แตกต่างกันออกไป ความแตกต่างนี้มักเกิดจากการรับรู้มากกว่าความแตกต่างที่เกิดขึ้นจริง ๆ (Filley, 1975, p. 4)

กิติมา ปริติติก (2529, หน้า 294-295) ได้กล่าวถึงความขัดแย้งว่า ความขัดแย้ง (conflict) ตามความหมายรากศัพท์ภาษาลาตินแปลว่า การต่อสู้ ดังนั้นความหมายที่แท้จริง จึงควรจะหมายถึงการต่อสู้ระหว่าง 2 ฝ่าย เพื่อตัดสินใจว่า จะเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งหรือเลือกหลายอย่าง

เสาวคนธ์ สุดสวาท (2529 อ้างถึงใน ประภัสสร เดชากิมณต์, 2543, หน้า 34) ได้กล่าวว่า ความขัดแย้งหมายถึง การแข่งขันในเรื่องของค่านิยม (values) เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพอำนาจ และทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยมุ่งหมายเอาชนะคู่กรณี

แคท และเค็นส์ (Katz & Kahn, 1978 อ้างถึงใน ประภัสสร เดชากิมณต์, 2543, หน้า 35) ได้กล่าวว่า ความขัดแย้งเป็นปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคลองค์การหรือระหว่างประเทศตั้งแต่ 2 ฝ่าย หรือมากกว่า 2 ฝ่ายขึ้นไป โดยที่ฝ่ายหนึ่งพยายามที่จะปกป้องกันหรือบีบบังคับเพื่อผลบางอย่าง ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งพยายามต่อต้าน ความขัดแย้งเป็นพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ อาจเป็นคำพูดหรือไม่ใช่คำพูด แสดงออกโดยพยายามขัดขวาง บีบบังคับทำอันตราย ต่อต้าน หรือทำการแค้นฝ่ายตรงข้าม

บาร์ว (Brown, 1983 อ้างถึงใน ประภัสสร เดชากิมณต์, 2543, หน้า 36) ได้กล่าวว่า ความขัดแย้งเป็นพฤติกรรมที่ไม่ลงรอยกัน หรือพฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่มีความสนใจแตกต่างกัน พฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ด้วยกันในที่นี้ หมายถึงการกระทำของฝ่ายหนึ่งที่ตั้งใจไปยับยั้ง สกัดกั้น หรือสร้างความคับข้องใจให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง

จากคำนิยามที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งของบุคคลเกิดจากการที่บุคคลต้องตัดสินใจเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่การเลือกนั้นอาจเต็มใจเลือกหรือจำใจเลือก ความขัดแย้งระหว่างบุคคลเป็นสถานการณ์ที่กระทำของฝ่ายหนึ่งไปขัดขวาง หรือสะกิดกั้นการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่ง ในการที่จะบรรลุเป้าหมายของเขา หรือการที่บุคคลที่มีความแตกต่างกันในค่านิยม ความสนใจ แนวคิด วิธีการ เป้าหมาย ต้องมาติดต่อกัน ทำงานด้วยกัน หรืออยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน โดยที่ความแตกต่างนี้เป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกันหรือไปด้วยกันไม่ได้

โดยสรุป ความขัดแย้งหมายถึง พฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรหรือประเทศตั้งแต่ 2 ฝ่ายขึ้นไป ในการต่อสู้เพื่อปกป้อง ป้องกัน ขัดขวาง มิให้ฝ่ายตรงข้ามกับกลุ่มของตน บรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการ หรือเพื่อผลประโยชน์ที่ต้องการ

ประเภทของความขัดแย้ง (types of conflict)

มาร์ช และซิมอน (March & Simon, 1958 อ้างถึงใน ประภัสสร เดชาภิมณฑ์, 2543, หน้า 38) ได้แบ่งลักษณะของความขัดแย้ง ไว้ 3 ลักษณะด้วยกันคือ

1. ความขัดแย้งของบุคคล (individual conflict) เป็นความขัดแย้งที่แต่ละบุคคลจะต้องประสบอย่างที่ไม่อาจเลี่ยงได้ ในเมื่ออยู่ในฐานะที่จะต้องเป็นผู้เลือกหรือผู้หลีกเลี่ยงอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นที่บุคคลจะต้องเผชิญกับภาวะแห่งการตัดสินใจที่จะต้องเลือกละหว่างสิ่งหนึ่งที่ตนเองพึงปรารถนามากที่สุด

2. ความขัดแย้งขององค์กร (organization conflict) เป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มบุคคล ภายในองค์กรเดียวกัน

3. ความขัดแย้งระหว่างองค์กร (interorganization conflict) เป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มภายในองค์กรหนึ่งกับกลุ่มภายในองค์กรหนึ่ง

นอกจากนี้ อภิรามศรี ศิริพันธ์ (2525 อ้างถึงใน ประภัสสร เดชาภิมณฑ์, 2543, หน้า 41) ยังได้แบ่งประเภทความขัดแย้ง ไว้ 2 ประการด้วยกันคือ

1. ความขัดแย้งในด้านแนวความคิด เนื่องจากมีแนวความคิดเป็นของตนเองซึ่งอาจได้จากการศึกษาหรือประสบการณ์ มีความเชื่อมั่นอุดมการณ์ที่มีระดับการเปลี่ยนแปลงยากหรือง่ายต่างกันออกไป ในเมื่อแต่ละฝ่ายพร้อมที่จะพิสูจน์เพื่อที่จะชนะอีกฝ่ายหนึ่ง

2. ความขัดแย้งในด้านวิธีการปฏิบัติ มาจากการที่แต่ละคนที่มีความถนัด ความพอใจ ค่านิยม บุคลิกภาพ และความเคยชินที่แตกต่างกันออกไป อาจเกิดจากการมีความเห็นในรายละเอียดในขั้นตอนการปฏิบัติงานที่แตกต่างกันออกไป

สาเหตุของความขัดแย้ง

เลวิน และบูลด์ดิง (Lewin & Boulding, 1958 อ้างถึงใน ประภัสสร เดชาภิมณฑ์, 2543, หน้า 48) ได้สรุปสาเหตุแห่งความขัดแย้ง ไว้ดังนี้

1. การมีความเห็นไม่ตรงกันของแบบ personality clash ความขัดแย้งเหล่านี้เกิดขึ้นจากการที่ต่างฝ่ายต่างมีความเชื่อมั่นในเหตุผลของตน หรือความยึดมั่นในหลักวิชา ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้จึงเป็นความขัดแย้งที่ค่อนข้างรุนแรงและต้องการการตัดสินใจ

2. ความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน (misunderstanding) ความขัดแย้งแบบนี้เกิดขึ้นจากการเข้าใจความหมายของอีกฝ่ายหนึ่งผิดไป ทั้งที่บางทีทั้งสองฝ่ายอาจมีวัตถุประสงค์เหมือนหรือ

คล้ายกัน สาเหตุของความขัดแย้งในลักษณะนี้อาจก่อให้เกิดการลุกลามใหญ่ได้แม้กระทั่งบุคคลที่อยู่ในกลุ่มหรือในพวกเดียวกัน

3. ความไม่เชื่อถือนั้นเป็นส่วนตัว (cognitive and personalized) ความขัดแย้งแบบนี้ไม่มีเหตุผลที่ต้องหักล้างกันเป็นเพียงความไม่เชื่อฝีมือกันเมื่อเปรียบเทียบความขัดแย้งในลักษณะอื่น ๆ แล้ว แบบนี้จะทำความเข้าใจยากที่สุดเพราะคู่กรณีมักไม่เข้าใจกัน

4. ความแตกต่างกันในเป้าหมายและวัตถุประสงค์ (goal oriented) ความขัดแย้งกันแบบนี้ไม่เหมือนความขัดแย้งแบบความเห็นไม่ลงรอยกันเพราะมีเป้าหมายหลายอย่างและมีวิธีบรรลุเป้าหมายนั้นต่างกัน (ประภัสสร เตชากัมมธต์, 2543, หน้า 34-35)

จากแนวความคิดของนักวิชาการต่าง ๆ อาจจะสรุปถึงที่มาของความขัดแย้งได้ว่ามีสาเหตุมาจาก

1. ปัจจัยทางจิตวิทยาและพฤติกรรมของแต่ละบุคคลที่ขัดแย้งกัน อันได้แก่การที่บุคคลแต่ละคนมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน การรับรู้และความไม่เข้าใจในปัญหาที่แตกต่างกัน
2. ผลประโยชน์ที่ขัดกัน ผลประโยชน์นั้นว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก โดยเฉพาะในทางการเมืองบุคคลแต่ละคนย่อมจะมีผลประโยชน์ที่ตัวเองต้องการได้รับ แต่บางทีผลประโยชน์ที่ต้องการนั้นก็ไปขัดหรือกระทบต่อความต้องการของคนอื่น ๆ ด้วย
3. การมีทรัพยากรที่จำกัด การมีทรัพยากรที่จำกัดทำให้ไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการของทุกคนได้ ดังนั้น เมื่อฝ่ายใดได้ไปก็ย่อมจะทำให้อีกฝ่ายไม่พอใจจึงเกิดความขัดแย้งขึ้นมาได้
4. อุปสรรคจากการติดต่อสื่อสาร การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล ในบางครั้งก่อให้เกิดความไม่เข้าใจ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาได้
5. ปัจจัยจากโครงสร้างในการทำงานก็มีส่วนที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลได้ ดังนั้นความขัดแย้งในระดับต่าง ๆ เป็นผลที่เกิดขึ้นจากค่านิยมเป้าหมายในสังคม (socialization) ไม่ตรงกัน กล่าวคือ บุคคลได้รับรู้หรือเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการสังคมกรรมในเรื่องค่านิยมและเป้าหมายที่สับสนไม่แน่นอนตายตัว ส่วนความขัดแย้งระหว่างสังคม ระหว่างกลุ่มหรือระหว่างบุคคลเป็นเรื่องของความหนักเบาของความขัดแย้ง

กระบวนการของความขัดแย้ง

กระบวนการของความขัดแย้งจะเริ่มต้นจากสถานการณ์ความขัดแย้ง โดยมักประกอบด้วยสภาพแวดล้อม บุคคล พฤติกรรม และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ภาพรวมของสถานการณ์ความขัดแย้ง

กระบวนการความขัดแย้งตามแนวคิดของแมค

1. การขัดแย้งจะต้องมีอย่างน้อย 2 ฝ่าย ฝ่ายในที่นี้อาจเป็นบุคคลหรือกลุ่มก็ได้
2. ความขัดแย้งมักเกิดจากการมีตำแหน่งไม่พอหรือมีทรัพยากรไม่เพียงพอ
3. พฤติกรรมความขัดแย้งเป็นพฤติกรรมที่มุ่งทำลาย หรือการควบคุมอีกฝ่ายหนึ่ง

ความสัมพันธ์ในการขัดแย้งก็คือการที่ฝ่ายหนึ่งจะได้รับชัยชนะก็ต่อเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งสูญเสียหรือพ่ายแพ้

4. ความขัดแย้งจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับฝ่ายต่าง ๆ และมีการกระทำที่ตรงกันข้าม
5. ความสัมพันธ์ในความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะควบคุมทรัพยากรที่ไม่เพียงพอ หรือควบคุมตำแหน่งที่ไม่เพียงพอ หรือต้องการมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของอีกฝ่ายในทางใดทางหนึ่ง ดังนั้นความสัมพันธ์ในการขัดแย้งจึงเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะมีอำนาจ หรือใช้อำนาจ

6. ความสัมพันธ์ในการขัดแย้งก่อให้เกิดกระบวนการของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีผลสำคัญเกิดขึ้นตามมา

7. กระบวนการความขัดแย้งทำให้ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ขาดลงชั่วคราว

8. ความสัมพันธ์ในการขัดแย้งมิใช่ตัวการที่ทำให้ปฏิสัมพันธ์หยุดชะงักลง แต่จะเป็นตัวทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงมาตรฐาน และความคาดหวังในกรทำงาน

กระบวนการความขัดแย้งตามแนวคิดของฟิลเลียได้เสนอกระบวนการความขัดแย้งแบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน

1. สภาพการณ์ก่อนเกิดความขัดแย้ง เป็นลักษณะของสภาพที่อาจปราศจากความขัดแย้งแต่จะนำไปสู่ความขัดแย้ง
2. ความขัดแย้งที่รับรู้ได้ เป็นการรับรู้สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นของฝ่ายต่าง ๆ ว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น

3. ความขัดแย้งที่รู้สึกได้ เป็นความรู้สึกว่าบุคคลเกิดความขัดแย้งขึ้น โดยอาจมีความรู้สึกว่า ถูกคุกคาม ถูกเกลียดชัง กลัว หรือไม่ไว้วางใจ

4. พฤติกรรมที่ปรากฏชัด เป็นการแสดงออกของบุคคลเมื่อรับรู้ หรือรู้สึกที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้น อาจแสดงความก้าวร้าว การแข่งขัน การโต้เถียงหรือการแก้ปัญหา

5. การแก้ปัญหาหรือการระงับความขัดแย้ง เป็นการทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลง อาจโดยให้ทุกฝ่ายตกลงกัน หรือให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชนะไป

6. ผลจากการแก้ปัญหาเป็นผลที่เกิดขึ้นตามมาภายหลังจากการแก้ปัญหาความขัดแย้งแล้ว

พฤติกรรมโดยทั่วไปของบุคคลเมื่อพบความขัดแย้งนิวแมนและบรูล อธิบายว่าบุคคลต้องเผชิญกับความขัดแย้งจะมีทางเลือกอยู่ 3 ทาง คือ อยู่เฉย ๆ ระวังความขัดแย้ง และการบริหารความขัดแย้ง

1. การอยู่เฉย ๆ ทางเลือกแรกของบุคคลเมื่อเผชิญกับความขัดแย้ง คือการอยู่เฉย ๆ พฤติกรรมที่ออกมามีหลายรูปแบบ เช่นไม่สนใจว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น จริยอยู่ความขัดแย้งบางอย่างอาจลดลงเมื่อวันเวลาผ่านไป โยไม่มีปัจจัยภายนอกมาช่วยทำให้ความขัดแย้งลดลงแต่อันตรรกะของการเผชิญความขัดแย้งโดยการอยู่เฉย ๆ ก็คือ จะทำให้ความรุนแรงหรือความเป็นปรปักษ์ระหว่างกันเพิ่มขึ้นหรือรุนแรง จนเป็นการทำลายหรือเป็นการสะกดกันไม่ให้องค์การบรรลุเป้าหมาย หรือยากแก่การควบคุมหรือแก้ไขอย่างมีนัยได้

2. การระวังความขัดแย้ง ทางเลือกที่สองของบุคคลเมื่อเผชิญกับความขัดแย้งก็คือการเข้าระวังความขัดแย้งหรือบังคับให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลง บุคคลที่เผชิญความขัดแย้งในลักษณะใดนั้น ขึ้นกับวิธีที่เขามองความขัดแย้ง หากเขามองความขัดแย้งเป็นความเลวร้าย เขาก็จะพยายามระงับให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลง หรือไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้น หากเห็นว่าสถานการณ์ความขัดแย้งนั้นเขาอาจจะแพ้ เขาจะพยายามพลิกสถานการณ์ให้ชนะ หรือแพ้น้อยที่สุด คนที่มีอำนาจก็มักจะระงับความขัดแย้งโดยใช้กำลังข่มขู่ โดยแสดงพฤติกรรมในรูปแบบต่าง ๆ การใช้คำพูดหรือโจมตีฝ่ายตรงข้าม การใช้อำนาจตัดสินใจให้แพ้-ชนะ

3. การบริหารความขัดแย้ง ทางเลือกที่สามเมื่อบุคคลเผชิญหน้ากับความขัดแย้งก็คือการบริหารความขัดแย้ง ความสำคัญในการบริหารความขัดแย้งก็คือการรักษาสภาพสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและความคิดสร้างสรรค์ในหน่วยงาน

ผู้บริหารอาจใช้วิธีการดังนี้ในการบริหารความขัดแย้ง

1. รักษาระดับความสนใจและข้อมูลเกี่ยวกับระดับความขัดแย้ง
2. เผชิญเหตุดูสภาพความขัดแย้ง
3. ใช้วิธีในการแก้ไขความขัดแย้งอย่างเหมาะสม

นักวิชาการเกี่ยวกับความขัดแย้งบางท่านได้จำแนกการสนองตอบของบุคคลเมื่อเกิดความขัดแย้ง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ

1. พวกหันหน้าเข้าสู่ พวกนี้เมื่อการขัดแย้งจะพยายามแก้ปัญหาโดยพยายามให้ฝ่ายตรงข้ามเห็นด้วยกับเขาแม้เป็นบางส่วนก็ยังดี จะมีความเต็มใจที่จะเสี่ยงโดยเป็นคนแรกที่เข้าไปแก้ปัญหา จะมีพฤติกรรมออกมาใน 2 ลักษณะดังนี้

1.1 ใจดีสู้เสือ เป็นพวกหันหน้าเข้าสู่พยายามแสดงอาการเป็นมิตร เห็นอกเห็นใจ หรือยอมรับว่า มีความขัดแย้งเกิดขึ้น โดยเชื่อมั่นว่าต้องมีการไว้วางใจเป็นประการสำคัญ

1.2 เผลอหน้า เป็นพวกหันหน้าเข้าสู่ที่คิดว่ามีบรรยากาศของความไว้วางใจมากพอที่จะเปิดเผยความขัดแย้งได้ ด้วยเหตุที่เขามีอำนาจและมีจุดยืนที่มั่นคงพอ หรือเพราะเขาคิดว่าเหตุการณ์นั้นเลวร้ายจนกระทั่งไม่มีอะไรที่จะเสียมากไปกว่านี้หากต้องเผชิญหน้ากัน

2. พวกพรางตัว พวกนี้ไม่ยอมเสี่ยงในการพูดอะไรหรือแสดงออกมาทั้งสิ้น พวกพรางตัวจะแสดงพฤติกรรมออกมาใน 3 ลักษณะ

2.1 พวกหวานอมขมกลืนเป็นพวกพรางตัวที่กลืนความรู้สึกของตนเองไว้ไม่ว่าจะรักหรือเกลียดก็ตาม จะไม่แสดงออกมาเกี่ยวกับความขัดแย้งต่อหน้าคนอื่น แม้ว่าความขัดแย้งจะทำให้ตนเองเจ็บปวด

2.2 ทำอย่างอื่นดีกว่า เป็นพวกที่พรางตัวที่ยากขึ้นไปอีก ที่คนอื่นจะรู้ว่ามีความขัดแย้ง ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่รุนแรงเกินไปที่พวกนี้จะทนได้ จึงพยายามหาเรื่องอื่นที่สามารถตกลงกันได้กับฝ่ายตรงข้าม โดยไม่พูดถึงสิ่งที่ขัดแย้ง พฤติกรรมประเภทนี้เป็นปัญหาเพราะแก้ไขความขัดแย้งอย่างไม่ตรงจุด

2.3 หลบตีกว่า จะหนีออกจากสถานการณ์ความขัดแย้งไปเลย ไม่พูดถึง ไม่เข้าใกล้ หนีไปทำเรื่องอื่นที่ตนเองมีความสุข

3. พวกหน่วยจุใจ พวกนี้มีเหตุผลในการเข้าข้างตัวเอง แต่อาจเป็นเหตุผลที่ฟังไม่ขึ้น พวกนี้จะตรงกันข้ามกับพวกหวานอมขมกลืน เพราะพวกนี้จะแสดงความรู้สึกออกมาหมด ถ้าโกรธก็จะเข้ามาเล่นงานฝ่ายตรงข้าม หรือจะต้องหาแพะรับบาปให้ได้ พวกนี้จะแสดงพฤติกรรมออกมา 2 ลักษณะ

3.1 ออกแนวหน้า เป็นพวกหน่วยจุใจที่เมื่อไม่ชอบใครหรือไม่พอใจใครก็จะแสดงออกมาอย่างเปิดเผย

3.2 ใจดีข้างหลัง เป็นพวกหน่วยจุใจที่เล่นงานหรือโจมตีฝ่ายตรงข้ามลับหลัง เช่น ให้อภัยหรือบิดเบือน

นอกจากนี้โทมัสยังได้จำแนกพฤติกรรมบุคคลเมื่อเผชิญความขัดแย้งไว้ดังนี้ พฤติกรรมของบุคคลซึ่งแต่ละฝ่ายแสดงออกในเมื่อต้องเผชิญกับความขัดแย้งนั้น โทมัส ได้จำแนกพฤติกรรมออกเป็นดังนี้ (Thomas, 1976 อ้างถึงใน ประภัสสร เดชาภิณธ์, 2543, หน้า 42)

1. การเอาชนะ เป็นการแสดงพฤติกรรมมุ่งเอาชนะในระดับสูงและแสดงพฤติกรรมร่วมมือในระดับต่ำ เป็นพฤติกรรมที่เน้นการเอาใจตนเอง มุ่งชัยชนะของตนเองเป็นสำคัญโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์หรือความสูญเสียของผู้อื่น
2. การร่วมมือ เป็นการแสดงพฤติกรรมมุ่งเอาชนะในระดับสูงและแสดงพฤติกรรมร่วมมือในระดับสูงด้วย เป็นการมุ่งเอาชนะ ขณะเดียวกันก็ให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่มุ่งจะให้เกิดความพอใจแก่ตนเองและผู้อื่น
3. การประนีประนอม เป็นจุดยืนระหว่างกลางของมิติการเอาใจตนเองและมิติการเอาใจผู้อื่น เป็นแบบของการเจรจาต่อรองที่มุ่งทั้งสองฝ่ายมีความพอใจ โดยมีความเชื่อว่าผลของความขัดแย้งจะมีค่าออกมาคงที่ เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งได้อีกฝ่ายก็ต้องเสีย การประนีประนอมเป็นพฤติกรรมที่เหมาะสมในการแสดงออก
4. การหลีกเลี่ยง เป็นการแสดงพฤติกรรมมุ่งเอาชนะในระดับต่ำและแสดงพฤติกรรมร่วมมือในระดับต่ำด้วย เป็นการไม่สู้ปัญหาและไม่ร่วมมือในการแก้ปัญหา ไม่สนใจความต้องการของตนเองและความสนใจของคนอื่น โดยมีปัจจัยต่างๆ ที่ช่วยเข้ามาแก้ไขตามธรรมชาติข้อเสียก็คือ ความขัดแย้งบางอย่างอาจรุนแรงขึ้นจนกระทั่งไม่อยู่ในวิสัยที่แก้ไขได้
5. การยอมให้ เป็นการที่มุ่งเอาชนะในระดับต่ำและแสดงพฤติกรรมความร่วมมือในระดับสูง เป็นพฤติกรรมที่เน้นการเอาใจผู้อื่น เป็นผู้เสียสละ ปล่อยให้ผู้อื่นดำเนินการไปตามที่เขาชอบ

ผลของความขัดแย้ง

โดยทั่วไปแล้วผลของความขัดแย้งจะแบ่งออกเป็น 3 แนวทางดังนี้ (เสริมศักดิ์

วิศาลภรณ์, 2534, หน้า 136-158)

1. แบบแพ้-ชนะ (win-lose solution)
2. แบบแพ้-แพ้ (lose-lose solution)
3. แบบชนะ-ชนะ (win-win solution)

แบบแพ้-ชนะ (win-lose solution)

ผลของความขัดแย้งที่พบโดยมากจะเป็นแบบแพ้-ชนะ คนโดยมากมองเห็นความขัดแย้งเป็นการต่อสู้เพื่อเอาชนะกัน ดังนั้นแต่ละฝ่ายจึงทำทุกอย่างและใช้ทุกวิถีเพื่อที่จะให้ฝ่ายตนชนะ แต่ละฝ่ายจะระดมความคิดและวางแผนโดยมุ่งไปที่การเอาชนะคู่ต่อสู้ แต่ละฝ่ายต้องการเอาประโยชน์มากที่สุดหรือได้รับส่วนแบ่ง หรือได้รับทรัพยากรให้มากที่สุด แต่ละฝ่ายถ้าสรุปว่าฝ่ายเราชนะ ฝ่ายเขาก็จะต้องแพ้ผู้ชนะจะเป็นผู้ได้รับสิ่งของตามความต้องการหรือสามารถบรรลุจุดประสงค์ทุกประการของตน

ผลของความขัดแย้งแบบแพ้-ชนะ นี้ ขึ้นอยู่กับการมองอำนาจที่แท้จริงอยู่ที่ใด ดังนั้นแต่ละฝ่ายจึงพยายามที่จะมีหรือควบคุมสิ่งต่อไปนี้

1. ขาวสารและข้อมูลต่าง ๆ
2. เงิน
3. อำนาจ
4. สัมพันธภาพที่ดีกับคนสำคัญ ๆ หรือคนที่มีอำนาจ

พลังทุกอย่างที่มีข้อทั้ง 2 ฝ่าย จะถูกไปใช้เพื่อต่อสู้กับฝ่ายตรงกันข้ามมากกว่าจะไปมุ่งที่ปัญหาร่วมกัน การจัดตั้งหรือการหาพรรคพวกจะเข้ามาแทนการที่มีเหตุผล การวิพากวิจารณ์ให้ย้อยยับไปและกล่าวหาซึ่งกันและกันจะเข้ามาแทนที่ข้อเท็จจริงและการเจรจกันอย่างเปิดเผย และตรงไปตรงมาแต่ละฝ่ายจะพยายามบิดเบือนภาพพจน์ของอีกฝ่ายหนึ่ง คู่กรณีจะพยายามชี้ให้เห็นความแตกต่างมากกว่าพยายามที่จะชี้ให้เห็นความคล้ายกัน พยายามที่จะเน้นให้เห็นความเลวมากกว่าพยายามที่จะชี้ให้เห็นความดี พยายามที่จะจีไปที่ตำแหน่งของแต่ละฝ่าย

เนื่องจากผลของความขัดแย้งในลักษณะนี้จะมีเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้นจะเป็นผู้ชนะ ผู้แพ้จึงมักไม่พอใจ ชิงชัง เคียดแค้น ผลของความขัดแย้งแบบนี้ จึงเป็นตัวก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งต่อไปอีก ซึ่งเป็นเรื่องของความแค้นที่ต้องชำระ อย่างน้อยฝ่ายที่แพ้รู้สึกเสียหน้าและจะไม่มีทางลืมความขัดแย้งนี้เลย ส่วนผู้ที่อยู่ฝ่ายชนะได้รับผลประโยชน์ตามที่มุ่งหวัง การตัดสินใจเป็นไปอย่างเด็ดขาด รวดเร็ว ไม่ยืดเยื้อ ผลของปัญหาความขัดแย้งแบบนี้อาจทำได้ในระยะเวลาอันสั้นและฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนือกว่ามาก

ผลของปัญหาความขัดแย้งแบบแพ้-ชนะ มักมีปรากฏการณ์ให้เห็นดังนี้คือ

1. เมื่อเริ่มต้นความขัดแย้ง แต่ละกลุ่มจะตั้งทำเพื่อเอาชนะ เกิดความกลมเกลียวภายในกลุ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ฝ่ายตรงข้ามจะถูกตราหน้าว่าเป็นศัตรู

172291

333/3
 64667
 พ.ศ.

2. การบริหารภายในกลุ่มจะเป็นเผด็จการ ภาวะผู้นำจะตกอยู่กับคนใดคนหนึ่งและคน ๆ นั้นมักค่อนข้างก้าวร้าว

3. ภายในกลุ่มจะไม่มีเวลาสำหรับการอภิปรายหรือโต้เถียงกันอีกแล้ว ไม่มีเวลาที่จะหาทางเลือกที่ดีกว่า รับผิดชอบใจโดยมุ่งที่การแพ้ชนะเป็นสำคัญ

4. เมื่อการต่อสู้เพื่อแพ้-ชนะสิ้นสุดลง ก็เกิดความขัดแย้งภายในกลุ่ม จะแตกออกเป็นฝ่าย ๆ ภายในกลุ่ม การแตกแยกอาจเห็นได้ไม่ชัดเจนหรือชัดเจนก็ได้

5. มีการเกิดขึ้นทั้งในด้านการตัดสินใจและการรับรู้ การบิดเบือนจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ การแก้ปัญหาของกลุ่มหนึ่งจะถูกมองว่าดีเยี่ยม แต่การแก้ปัญหาของอีกกลุ่มหนึ่งจะถูกมองว่าแย่มาก แม้ว่าความเป็นจริงแล้วการแก้ปัญหาของอีกฝ่ายหนึ่งจะดีกว่าจริง แต่อีกกลุ่มหนึ่งจะไม่ยอมรับ ความขัดแย้งจะลดภาวะวิกฤติสลับแต่จะกลับเพิ่มภาวะวิกฤติ

6. การรับรู้ที่บิดเบือนจะเพิ่มขึ้นในแต่ละกลุ่ม แต่ละกลุ่มจะมีทัศนคติที่เป็นปฏิกิริยาต่อกัน ความไว้วางใจระหว่างกันจะสลายไป เมื่อความขัดแย้งมีต่อไปอีก การรับรู้ที่บิดเบือนจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ หากจัดให้มีตัวแทนกลุ่มเพื่อการเจรจากัน จะเห็นว่าตัวแทนของฝ่ายตนดีกว่าตัวแทนของฝ่ายตรงข้ามเป็นอันมาก

7. การบิดเบือนเกิดขึ้นทั้งในกระบวนการหาปัญหาและกระบวนการรับรู้ จะมีความจำที่ลำเอียงเกิดขึ้นเพื่อไปขยายความขัดแย้ง จำได้เฉพาะส่วนที่เลวของฝ่ายตรงข้าม ส่วนที่ดีจะไม่นำมาพูดถึง

8. จะทำให้เกิดมีตัวแทนของกลุ่มขึ้นมาเพื่อจะเอาชนะ จะมีแรงกดดันเพื่อไม่ให้ผู้แทนของกลุ่มพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ในแง่ของวิกฤติสลับหรือหาทางออกที่ดีกว่า แต่จะกดดันให้ผู้แทนมุ่งเอาชนะอย่างเดียวด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่จะชี้ให้เห็นจุดอ่อนของฝ่ายตรงข้าม ตัวแทนของฝ่ายชนะจะเป็นวีรบุรุษของกลุ่ม

ดังที่เห็นกันอยู่ทั่วไป ผลของปัญหาความขัดแย้งแบบแพ้-ชนะ มักจะใช้อำนาจและไม่ใช้วิธีการแบบสร้างสรรค์หรือแบบที่ทุกฝ่ายยอมรับ

แบบแพ้-แพ้ (lose-lose solution)

ผลของปัญหาความขัดแย้งที่พบมากอีกวิธีหนึ่งคือแบบประนีประนอมหรือแบบแพ้ ๆ ความขัดแย้งแบบนี้เกิดขึ้นจากความคิดที่ว่าสถานการณ์ความขัดแย้งมาจากทรัพยากรมีจำกัด แต่ละฝ่ายจะพอใจถ้าหากได้รับการแบ่งทรัพยากรที่เป็นธรรม แม้ว่าทั้ง 2 ฝ่ายจะได้รับประโยชน์ไม่เต็มตามวัตถุประสงค์เดิมหรือได้รับเพียงบางส่วนที่ต้องการก็ตาม ผลของปัญหาความขัดแย้งแบบนี้ใช้ความสามารถในการเจรจาต่อรองเป็นประเด็นสำคัญ และจำเป็นจะต้องให้ทั้ง 2 ฝ่ายมี

อำนาจพอ ๆ กัน การแก้ปัญหาแบบนี้ตั้งอยู่บนฐานคติที่ว่า “ได้บ้างดีกว่าไม่ได้เลย” หรือหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่เผชิญหน้ากัน ผลของปัญหาความขัดแย้งนี้ทำให้แต่ละฝ่ายได้ส่วนแบ่งเท่ากัน ไม่ได้เต็มตามความต้องการ ด้วยเหตุนี้การประนีประนอมจึงเป็นสิ่งที่ทำให้แพ้ทั้งคู่หรือแบบแพ้-แพ้

ผลของปัญหาความขัดแย้งแบบแพ้-แพ้ นี้ แต่ละฝ่ายจะพยายามหาข้อมูลเพื่อประโยชน์ฝ่ายตนมากกว่าเพื่อช่วยแก้ปัญหา เอาข้อมูลมาปิดบังหรือให้ร้ายฝ่ายตรงข้าม พลังต่าง ๆ ถูกใช้ไปเพื่อการต่อสู้มากกว่าการแก้ปัญหา จุดเน้นของการประนีประนอมอยู่ที่แต่ละฝ่ายคิดว่าฝ่ายตนต้องเสียสละอะไรบ้าง แต่ละฝ่ายจะเลี่ยงการกล่าวถึงประเด็นที่ฝ่ายตนได้ประโยชน์ผลของปัญหาความขัดแย้งแบบนี้มักจะลงเอยที่แต่ละฝ่ายจะได้ส่วนแบ่งน้อยกว่าที่ตนควรจะได้รับ เมื่อเปรียบเทียบกับทางเลือกเพื่อร่วมมือกันอย่างแท้จริง จะต้องมียุทธศาสตร์น้อยฝ่ายหนึ่งเสนอเงื่อนไขเพื่อการต่อรองกันก็ด้วยตระหนักว่าจะได้ส่วนแบ่งหรือได้รับอะไรบ้างซึ่งอาจน้อยกว่าที่เขาคาดหวัง แต่ก็ยังดีกว่าเสี่ยงกับการไม่ได้รับอะไรเลย

ผลของปัญหาความขัดแย้งดังกล่าว โดยอาศัยการเจรจาเป็นเครื่องต่อรองเป็นเครื่องมือ นั้น อาจทำให้ความขัดแย้งลดลงได้บ้าง แต่ไม่ใช่ว่าการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่แท้จริง ความขัดแย้งอาจหยุดชะงักลงชั่วคราว แต่ก็อาจต้องนำไปสู่การเจรจาใหม่อีก เมื่อมีเงื่อนไขเพิ่มเติมเกิดขึ้น แม้เพียงเล็กน้อยก็ตาม ประโยชน์สำคัญยิ่งของการเจรจาต่อรองในผลของปัญหาก็คือ ทำให้แต่ละฝ่ายทราบถึงความคิดความคาดหวังและลำดับความสำคัญของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้เกิดผลดีในการเจรจาใหม่คราวหน้า

ผลของปัญหาความขัดแย้งแบบแพ้-แพ้ มีหลายอย่างแต่ที่สำคัญ ๆ เช่น

1. การประนีประนอม ผู้บริหารจะยุติความขัดแย้งโดยการไกล่เกลี่ยให้มาพบกัน แต่ละฝ่ายจะต้องเสียสละสิ่งที่ตนอยากได้ลงบ้าง การประนีประนอมจะได้ผลหากทั้ง 2 ฝ่ายรับรู้ แต่ละฝ่ายมีอำนาจพอ ๆ กัน ถ้าหากฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่งการประนีประนอมจะไม่เป็นผล

2. การประสานประโยชน์เพื่อความแลกเปลี่ยนความต้องการซึ่งกันและกัน เป็นวิธีการที่กลุ่มหนึ่งหรือฝ่ายหนึ่งยอมแพ้ในเรื่องโดยหวังว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะยอมแพ้ในเรื่องหนึ่ง ในกรณีเช่นนี้ แต่ละฝ่ายจะแพ้เรื่องหนึ่งและจะชนะอีกเรื่องหนึ่ง ไม่มีทางที่จะชนะทั้ง 2 เรื่อง อีกรูปแบบหนึ่งของผลการแก้ปัญหาความขัดแย้งคือ การขอรับรองให้คนทำงานในสิ่งที่เขาไม่เห็นด้วย โดยการให้สินบน ค่าตอบแทน หรือเป็นการให้ของ ให้ตำแหน่งเพื่ออุดปากไม่ให้ไว้วางใจ ผลของปัญหา

ความขัดแย้ง โดยวิธีนี้มักจะมีผลงานเกิดขึ้นบ้างแต่ทั้ง 2 ฝ่ายก็สูญเสียทั้งคู่ และมีผลเสียต่อหน่วยงาน

3. การนำประเด็นปัญหาเสนอบุคคลที่สามซึ่งเป็นกลาง ผลของปัญหาความขัดแย้งแบบนี้ อาจเห็นได้จากการที่หัวหน้าในระดับต้นตกลงกันไม่ได้ในประเด็นที่ทั้ง 2 ฝ่ายมีความเห็นไม่ตรงกัน จึงเสนอเรื่องให้ผู้บังคับบัญชาชั้นสูงขึ้นไปพิจารณาให้ หรือในกรณีที่เกิดความขัดแย้งแล้วให้อนุญาตตุลาการเป็นผู้ชี้ขาด ซึ่งมักจะใช้ทางสายกลาง ระวังไม่ให้ทั้ง 2 ฝ่ายเสียหน้า จึงทำให้ผลของการตัดสินใจออกมาว่าทั้ง 2 ฝ่ายไม่ได้เต็มตามจุดหมายเดิม จะได้บ้างแต่จะไม่ได้ทั้งหมด

4. การอาศัยระเบียบ หัวหน้าทั้งหลายมักจะปฏิเสธคำขอของลูกน้องว่าผิดระเบียบหรือไม่ หรืออ้างว่าไม่สามารถอนุญาตได้เพราะขัดกับระเบียบ ผู้บริหารหลายคนในปัจจุบันแบบนี้ อ้างระเบียบหนึ่งเพื่อการอนุมัติช่วยเหลือพวกพ้องของตน และอ้างอีกระเบียบหนึ่งหรือระเบียบเดิม แต่คนละข้อเพื่อระบียบการไม่อนุมัติคนที่ไม่ใช่พวกของตน วิธีการเช่นนี้เป็นการอ้างระเบียบเพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้า ยอมทำให้ลูกน้องขุนเคือง เพราะเป็นการเลือกปฏิบัติ หัวหน้าที่ปฏิบัติตามระเบียบอย่างเคร่งครัด มีจำเป็นต้องมีความคิดสร้างสรรค์ หรือทำให้หน่วยงานมีความเจริญก้าวหน้า นอกจากรักษาสถานภาพเดิมไว้เท่านั้น

5. การโคจรทางการเมือง (administrative orbiting) เป็นผลของปัญหาความขัดแย้งอีกรูปแบบหนึ่ง โดยการเตะถ่วงหรือถ่วงเวลาการแก้ปัญหาไว้ชั่วคราว (delay tactics) คล้ายกับการรอเวลาให้น้ำเซียวผ่านพ้นไปก่อนแล้วค่อยพูดจากัน ผู้บริหารประเภทนี้มักจะบอกคู่ขัดแย้งว่า "อยู่ในระหว่างการพิจารณา" "ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม" ลักษณะเช่นนี้เป็นการยากที่จะทำให้ความกระวนกระวายใจของคู่ขัดแย้งบรรเทาลงได้ การแก้ปัญหาแบบนี้จะได้ผลชั่วคราวชั่วคราวเพราะไม่เคยนำความไม่ลงรอยมาพูดกัน จะเป็นเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งได้ในภายหลัง

แบบชนะ-ชนะ (win-win solution)

ผลของการแก้ปัญหาความขัดแย้งแบบชนะ-ชนะ เป็นวิธีการที่มีทั้งเหตุผลและเป็นวิธีสร้างสรรค์เป็นการแสวงหาข้อตกลงที่สับอารมณ์ และเป็นที่พอใจของทุกฝ่าย โดยแต่ละฝ่ายไม่ต้องเสียสละอะไร เป็นวิธีการแก้ปัญหาอย่างแท้จริง เป็นวิธีการที่ขึ้นอยู่กับความใจกว้างของทุกฝ่ายและความจริงใจที่จะแก้ปัญหา ซึ่งมีใม่มุ่งที่จะทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลงเท่านั้น ผลของปัญหาความขัดแย้งแบบชนะ-ชนะนั้น เน้นที่เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ เน้นการให้ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์สูงสุด และเน้นที่การร่วมมือเพื่อแก้ปัญหา

ผลของปัญหาความขัดแย้งแบบชนะ-ชนะนั้น แต่ละฝ่ายควรจะมีอำนาจในระดับใกล้เคียงกัน ไม่มีฝ่ายหนึ่งจะสามารถบังคับอีกฝ่ายหนึ่งได้ ทุกฝ่ายจะต้องรับผิดชอบร่วมกัน

ในการแสวงหาทางออก ซึ่งเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย พลังของแต่ละฝ่ายจะถูกใช้โดยมุ่งที่ปัญหา มิใช่มุ่งไปที่คู่ต่อสู้ การแก้ปัญหาแบบนี้จำเป็นต้องมีข้อมูลที่ถูกต้องและทุกฝ่ายมีความรู้สึกที่ดี การส่งและการรับข้อมูลย้อนกลับจะไม่กล่าวหาใส่ร้ายกัน ทุกฝ่ายจะต้องหาทางเลือกหลาย ๆ ทาง และเลือกทางออกที่ดีที่สุด การแก้ปัญหาแบบนี้ต้องอาศัยความไว้วางใจกัน การเปิดเผย ความจริงใจและความสามารถในการสื่อสารเป็นประการสำคัญ

ผลของปัญหาความขัดแย้ง จำเป็นต้องอาศัยความสามารถที่จะมองปัญหาแบบชนะ-ชนะ มากกว่าแพ้-ชนะ ผู้ที่หวังผลในการแก้ปัญหาแบบชนะ-ชนะ จะต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ ในการหาทางออกหรือทางเลือก เลือกใช้ยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม พิจารณาศักยภาพบุคคลที่เกี่ยวข้อง การเปลี่ยนวิธีการแก้ปัญหาจากแบบเดิมคือการแพ้-ชนะ มาเป็นแบบชนะ-ชนะนั้น จำเป็นจะต้องสนใจความรู้สึกของบุคคลที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้นวิธีแก้ปัญหาก็ต้องให้สอดคล้องกับความต้องการขององค์การและความต้องการของบุคคลด้วย ความสามารถที่จะมองปัญหาความขัดแย้งว่ามีศักยภาพที่จะใช้ยุทธศาสตร์แบบชนะ-ชนะ เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ความสามารถนี้จะช่วยจำแนกและแยกความขัดแย้งแบบแพ้-ชนะ ที่แท้จริงกับความขัดแย้งที่สามารถเปลี่ยนมาเป็นแบบชนะ-ชนะได้ ถ้าหากคู่ขัดแย้งเห็นว่ามีทรัพยากรมากมายแล้ว สถานการณ์เช่นนี้ย่อมง่ายที่จะลดความขัดแย้งและสามารถแก้ปัญหาแบบชนะ-ชนะได้ไม่ยากนัก

ผลของปัญหาความขัดแย้งแบบชนะ-ชนะ มีเงื่อนไขสำคัญ ดังนี้

1. คือเป็นการแก้ปัญหาที่เขาก็ได้รับประโยชน์ โดยสามารถบรรลุเป้าหมายของเขา เขาก็ได้รับประโยชน์โดยสามารถบรรลุเป้าหมายของเรา และวิธีการในการแก้ปัญหานั้นทุกฝ่ายยอมรับหรือไม่มีการคัดค้าน
2. เป็นความรับผิดชอบร่วมกันของทุกฝ่ายที่จะเปิดเผยและซื่อสัตย์ต่อข้อเท็จจริง ความคิดเห็นและความรู้สึก
3. ปฏิบัติตามกระบวนการที่ทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันและได้ตกลงกันไว้ล่วงหน้าแล้ว โดยไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับรายละเอียด นั่นคือไม่ใช่ปฏิบัติตามวิธีแก้ปัญหาค้นต้องการ แต่ปฏิบัติตามวิธีแก้ปัญหาค้นความต้องการ

แนวคิดสิทธิชุมชน

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 บัญญัติถึง "ชุมชน" ไว้ในหลายมาตรา ได้แก่ มาตรา 56 กล่าวถึงสิทธิของบุคคลในการที่จะมีส่วนร่วมของรัฐและชุมชน "ในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ...."

สิทธิชุมชนมีขอบข่ายกว้างกว่าสิทธิส่วนบุคคล มีนัยถึงส่วนรวมและเป็นสิทธิที่ก่อรูปความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ชุมชนก่อร่างตั้งถิ่นฐาน มีระบบการผลิตจากความสัมพันธ์กับฐานทรัพยากร ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้พัฒนาสืบเนื่องมาตลอด ไม่ว่าจะเป็นชุมชนประมง ชุมชนป่า (เลิศชาย ศิริชาย, 2544 อ้างถึงใน ประภัสสร เดชากิมณฑ์, 2543, หน้า 56) สิทธิดังกล่าวไม่อาจดำรงอยู่ได้ หากชุมชนไม่มีระบบความเชื่อ คุณค่า วัฒนธรรมเป็นตัวกำกับ ชุมชนผลิระบบ วัฒนธรรม เชื่อมโยงชุมชนเข้าด้วยกัน ดังนั้นฐานทรัพยากรจึงเป็นฐานของการก่อร่างวัฒนธรรม มันไม่ใช่ความจำเป็นทางภาวะวิสัยเท่านั้น แต่ถูกกำกับด้วยระบบความเชื่อ คุณค่าชุมชนจึงอธิบายการจัดการทรัพยากรผ่านความเชื่อ เช่น ผี พระเจ้า วัฒนธรรม แล้วชุมชนก็ใช้สิ่งเหล่านี้ในการสร้างขวัญกำลังใจแก่ชุมชน แสดงตัวตนให้คนภายนอกได้ประจักษ์

สิทธิจะเกิดขึ้นมาได้ ต้องเกิดจากการยอมรับ เรื่องสิทธิชุมชนก็เช่นเดียวกัน หลายครั้งที่เราเห็นได้ชัดว่า แต่ละคน แต่ละกลุ่มพยายามสร้างการยอมรับ หรือสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นแก่สิทธิชุมชน ซึ่งจะไปเชื่อมโยงกับความเป็นมนุษย์ ความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ เพราะมนุษย์จะเป็นมนุษย์อยู่ได้ก็ต่อ เมื่อมีการยอมรับ หรือให้ความชอบธรรมว่าเขามีตัวตนอยู่

การดำรงอยู่หรือการยอมรับในสิทธิชุมชนมีการพัฒนามาตลอด โดยเริ่มจาก (ชลธิชา สัตยาวัฒนา, 2544 อ้างถึงใน ชาญณรงค์ ทิมถาวร, 2538, หน้า 44)

1. ชุมชนที่ตั้งขึ้นตามระบบนิเวศ หมายถึงการอยู่ร่วมกันของผู้คนในชุมชนที่ใช้ฐานทรัพยากรร่วมกัน ซึ่งลักษณะชุมชนแบบนี้มีมาก่อนเข้ามาในแผ่นดินสยาม และเมื่อชุมชนเหล่านี้อพยพเข้ามาในประเทศไทย ก็ได้นำเอาอัตลักษณ์ของชุมชนดังกล่าวเข้ามาด้วย สังเกตได้จากการใช้ระบบนิเวศมาตั้งชื่อชุมชนเพื่อสร้างตัวตนของตนเองขึ้นมา เช่น บางปะกอก บางน้ำเปรี้ยว เป็นต้น
2. ชุมชนทางด้านชาติพันธุ์ อันเนื่องมาจากการเดินทางโยกย้าย การแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมและในสมัยที่เราเสียกรุงศรีอยุธยาถึง 2 ครั้ง จำเป็นต้องมีการรวบรวมผู้คนขึ้นมาใหม่ จึงเกิดเป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นชุมชนบ้านแขก ชุมชนบ้านครัว เป็นต้น
3. ชุมชนวิชาชีพ เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชุมชนเหล่านี้ก็มีจารีตประเพณีร่วมกัน และมีสิ่งที่เด่นชัดคือ ภูมิปัญญา ในการดำรงอยู่และแสดงความเป็นตัวตนของเขาขึ้นมา เช่น ชุมชนบ้านหม้อ บ้านบาตร เป็นต้น
4. ชุมชนศาสนา เมื่อชุมชนมาอยู่ร่วมกันก็ได้มีการแลกเปลี่ยนกลุ่มวัฒนธรรมซึ่งต่างศาสนา เช่น ชุมชนวัดต่าง ๆ แล้วเขาก็มีวัฒนธรรม จารีตประเพณีที่เป็นของตนเองขึ้นมา

ฐานของสิทธิชุมชน คือ " สิทธิการใช้ " และ " สิทธิเชิงซ้อน " สิทธิการใช้ ซึ่งจะเน้นอยู่กับกิจกรรมที่ทำอยู่เป็นพื้นฐาน แต่หลักการที่ซ่อนอยู่ภายใต้สิทธิการใช้ที่สำคัญกว่าคือ สิทธิเชิงซ้อน ซึ่งเป็นการจัดการสิทธิในลักษณะที่ซ้อนทับกันได้บนหน่วยของพื้นที่ หรือหน่วยของสิ่งของ (อนันท์ กาญจนพันธุ์, 2543, หน้า 9)

รัฐกับปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชน

"รัฐกับสิทธิชุมชน" เริ่มรุนแรงมากขึ้นตั้งแต่ ได้มีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจ รัฐใช้ฐานทรัพยากรเพื่อสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยสนับสนุนอุตสาหกรรม สร้างความทันสมัย การจัดการทรัพยากรแบบรัฐล้มเหลว จึงเกิดการเปียดับชุมชนหมู่บ้านจากการเข้าถึงทรัพยากร และถิ่นฐานที่อยู่ ระบบกรรมสิทธิ์เอกชนที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐก็เป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่มีผลกระทบต่อฐานทรัพยากร ทำให้ระบบเขตสิทธิชุมชนกลายเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ ผลกระทบจึงเกิดขึ้นกับชุมชนมากมาย ทั้งต่ออัตลักษณ์ของชุมชน ระบบความเชื่อ วัฒนธรรม ชุมชนจึงพยายามแก้ปัญหาด้วยการใช้สิทธิของชุมชนเป็นฐานของการต่อสู้ ซึ่งมีกระบวนการเรียกร้องสิทธิชุมชนต่อทรัพยากร

ปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชน (เสนห์ จามริก, 2526, หน้า 13-14)

1. ที่มาของปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชน เริ่มจากหลักการอุดมการณ์เสรีนิยมในสังคม วัฒนธรรมตะวันตกได้พลิกผันกลายมาเป็นอำนาจนิยมมาสู่รูปแบบของ "เศรษฐกิจเสรี" ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์โครงการเศรษฐกิจเสรี ได้แสดงให้เห็นภาพเพื่อยืนยันที่มาของปัญหาดังกล่าว คือ นับตั้งแต่ครั้งที่ประเทศไทยถูกกดดันให้เปิดประเทศภายใต้สนธิสัญญาเบาริ่ง จนถึงยุควางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ภายใต้ประกาศคณะปฏิวัติ ซึ่งได้วางรากฐานระบบคิดแบบอำนาจนิยมที่ยึดถือสืบเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อที่ว่าเป็น แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งไม่ว่ารัฐบาลชุดใดจะก้าวเข้าสู่อำนาจ โครงการดังกล่าวจะต้องได้รับการนำไปปฏิบัติ ระบบคิดเชิงอำนาจที่ว่าเป็น เป็นตัวกำหนดวิถีการพัฒนาประเทศตลอดมา

2. ปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชนซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่แรกเริ่มแผนพัฒนาเชิงอำนาจนิยม เป็นปัญหาโครงสร้างสัมพันธภาพเชิงอำนาจและความคิดความเชื่อที่ยึดถือเอาเป้าหมายการเร่งรัดอัตราการเติบโตของรายได้มวลรวมเป็นใหญ่ ภายใต้กรอบวิชาการเศรษฐกิจเศรษฐกิจศาสตร์มหภาคผลกระทบทางสังคมวัฒนธรรมที่ตามมา ก็คือ ช่องว่างระหว่างรายได้ ความยากจน ความล้มสลายของชุมชนชนบท และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรท้องถิ่น

โครงการ "สิทธิเกษตรกรในทรัพยากรชีวภาพ" ของวิฑูรย์และคณะ ช่วยให้ภาพโดยรวมของปัญหาสิทธิชุมชนชนบทไทยมีความชัดเจนขึ้น ด้วยการอธิบายถึงสถานะภาพของฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในฐานะประกอบเป็นส่วนหนึ่งของ

ภูมิภาคปาเซตร้อนของโลก อันเป็นฐานทรัพยากรอันเป็นเป้าหมายความต้องการอย่างแรงกล้าของอำนาจอุตสาหกรรมอย่างช้านาน บรรดาบรรษัทข้ามชาติสามารถกุมอำนาจทุนเทคโนโลยีชีวภาพ ในทำนองเดียวกับสิทธิเกษตร กระแสความล้าสมัยในตัวถึงสิทธิในทรัพยากรชีวภาพ ก็ได้ก่อตัวในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ที่ดำรงชีวิตอาศัยอยู่กับฐานทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ ผู้คนในชุมชนคิดและเข้าใจอย่างไรในเรื่องสิทธิและกำลังตกอยู่ภายใต้การคุกคามฐานทรัพยากรจากภายนอก

3. กระแสชุมชนท้องถิ่นนับเป็นผลแรงกระตุ้นจากกระแสความรุนแรงของโลกาภิวัตน์ เป็นกระแสล้าสมัยในตัวเพื่อ "การปลดปล่อยสู่อิสระ" จากอำนาจครอบงำและการพัฒนาแบบพึ่งพาผู้พัฒนาตนเองแบบพึ่งตนเอง และความมั่นคงยั่งยืนของฐานทรัพยากรท้องถิ่น ทั้งนี้บนพื้นฐานของอัตลักษณ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมการเรียนรู้ของตนเอง ทั้งหมดประกอบเป็นพัฒนาการสิทธิมนุษยชน เป็นการพัฒนาจากประสบการณ์ที่เรียนรู้กันมาในรูปแบบของสิทธิราษฎร สิทธิการเมือง สิทธิเศรษฐกิจสังคม และสิทธิวัฒนธรรม

แต่เดิมชาวบ้านหรือท้องถิ่นมีสิทธิเหนือที่ดินหรือทรัพยากรอื่น ๆ ในชุมชน นอกจากเป็นผู้ครอบครองเหนือทรัพย์สินและใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินเหล่านี้ สิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิตามสภาพความเป็นจริง (De Facto) แต่ไม่ใช่สิทธิตามกฎหมาย (De Jure) เพราะในทางทฤษฎีหรือหลักกฎหมายของไทย ทรัพย์สินเหล่านี้ไม่ใช่กรรมสิทธิของราษฎรคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นของพระมหากษัตริย์ แต่กฎหมายหรือธรรมเนียมโบราณนี้เพิ่งจะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 นี้เอง อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติอำนาจของกษัตริย์ไม่สามารถจะแทรกซึมไปได้ทุกแห่ง ดังนั้นราษฎรในท้องถิ่นจึงครอบครองใช้สอยทรัพยากรตามความเป็นจริง เกิดเป็นสิทธิตามสภาพความเป็นจริง การถือครองสิทธิหรือการใช้สอยประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านี้ ย่อมจะเกิดการพิพาทแก่งแย่งกันในระหว่างสมาชิกชุมชน ดังนั้นเพื่อป้องกันหรือแก้ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน จึงจำเป็นต้องมีการวางระเบียบแห่งชุมชนเกี่ยวกับการใช้สอยประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านี้ "ระเบียบแห่งชุมชน" ในภาษาสมัยใหม่ก็คือกฎหมายในความหมายอย่างกว้าง ซึ่งมีได้คับแคบเฉพาะที่บัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรแต่ยังหมายรวมถึงจารีตประเพณีที่มีการปฏิบัติติดต่อกันสืบเนื่องกันมาเป็นเวลานานจนเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป

การยอมรับสิทธิต่าง ๆ ในระยะแรก ๆ จึงเป็นสิทธิที่เกิดขึ้นจากสภาพความเป็นจริง ที่อำนาจรัฐส่วนกลางเข้าไปไม่ถึง แต่รัฐได้อาศัยกลไกบางอย่าง เช่นระบบ ภาษีอากร ในการที่จะรับผลประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชน สิทธิชุมชนที่ว่ามานี้จึงเป็นสิทธิที่เกิดขึ้นโดยการยอมรับของชุมชนโดยธรรมชาติ (spontaneous order)

ต่อมาเมื่อรัฐมีอำนาจเข้มแข็งขึ้น รัฐได้ออกกฎหมายประกาศสิทธิเหนืออาณาเขต บริเวณที่ชุมชนเคยครอบครองอยู่ในทางความเป็นจริง กฎหมายเหล่านี้เป็นระเบียบกฎเกณฑ์ที่ ถูกสร้างขึ้น (artificial order) โดยมีกลไกของรัฐสนับสนุนให้มีการบังคับใช้กฎหมาย เช่น การจับกุมคุมขัง การดำเนินคดีต่อ “ผู้บุกรุก” ในที่ที่เขาเคยตั้งถิ่นฐานอยู่มาก่อนปรากฏตัวของอำนาจรัฐ

สภาพภาพของชุมชนในสังคมโบราณจึงเกิดจากการยอมรับของคนในชุมชน หรือชุมชนใกล้เคียง ในสภาพที่อำนาจรัฐในส่วนกลางยังไม่เกิดหรือยังไม่เข้มแข็ง ชุมชนดำรงอยู่ตาม ศักยภาพภายใน (vitality) ของแต่ละชุมชน ยังไม่มีกฎหมายออกมารองรับสภาพและการดำรงอยู่ของชุมชน แต่ต่อมาปรากฏว่าชุมชนหรือท้องถิ่นถูกละเมิดสิทธิที่มีมาโดยธรรมชาติ หรือที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมของตนอย่างรุนแรง ซึ่งการละเมิดนี้มีได้สร้างความเสียหายให้แก่ชุมชน หรือท้องถิ่นนั้นโดยเฉพาะเท่านั้น แต่ยังเป็นการทำลายทรัพยากร สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนภูมิปัญญาดั้งเดิมซึ่งเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศวิทยาอันเป็น ฐานทรัพยากรในการอยู่รอดทางสังคมไทย

ดังนั้นรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 จึงบัญญัติรับรองการดำรงอยู่ของชุมชนไว้ในหลาย มาตรา โดยเฉพาะมาตรา 46 ได้ก่อให้เกิดบุคคลภาพทางกฎหมาย (legal entity) ของชุมชน ลักษณะต่าง ๆ ขึ้น กล่าวโดยเฉพาะชุมชนได้รับการคุ้มครองสิทธิต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- สิทธิได้รับการยอมรับความมีอยู่ของชุมชน (สิทธิบุคคลภาพ)
- สิทธิในการดำรงอยู่และในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน (ความสามารถ)
- สิทธิถือครองทรัพย์สินของชุมชน (สิทธิทางทรัพย์สิน)
- สิทธิในการธำรงรักษาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน (มาตรา 46, 56)
- สิทธิมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ (มาตรา 56 วรรคแรก)
- สิทธิมีส่วนร่วมในการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงชีพ อย่างปกติ และไม่เป็นอันตรายต่อคุณภาพชีวิตของชุมชน (มาตรา 56 วรรคแรก, 290 (1), (2), (3))
- สิทธิได้รับการรับฟังจากรัฐก่อนที่รัฐจะให้มีการดำเนินโครงการกิจกรรมใด ๆ ที่อาจ กระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของชุมชน (มาตรา 59)
- สิทธิของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีและศิลป วัฒนธรรม (มาตรา 46) (เสนห์ จามริก, 2526, หน้า 21)

แนวคิดของรัฐเกี่ยวกับการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์

เนื่องจากรัฐสมัยใหม่มีภารกิจพื้นฐานที่ต้องจัดทำบริการสาธารณะจึงมีความจำเป็นต้องจัดหาทรัพย์สินเพื่อมาดำเนินการดังกล่าว ซึ่งทรัพย์สินส่วนใหญ่ที่นำมาจัดบริการสาธารณะคือ ที่ดิน ดังนั้นจึงควรศึกษาถึงเรื่องดังต่อไปนี้ คือ

1. อำนาจหน้าที่ของรัฐ

ภารกิจพื้นฐานรัฐสมัยใหม่ อาจแบ่งแยกได้เป็น 2 ประเภทด้วยกันคือ ภารกิจพื้นฐาน และภารกิจระดับรอง

1.1 ภารกิจพื้นฐาน เป็นการดูแลความสงบเรียบร้อยรักษาความมั่นคงปลอดภัยให้กับประชาชน การที่มุ่งจะป้องกันและรักษาลิทธิหรือสวัสดิภาพของประชาชนดังกล่าวนี้ จึงมีผู้เรียกภารกิจประเภทนี้อีกอย่างหนึ่งว่า Negative Function Of State ภารกิจประเภทนี้เป็นลักษณะที่สำคัญที่ทำให้รัฐมีความแตกต่างกับสังคมประเภทอื่น ๆ

1.2 ภารกิจลำดับรอง จะเป็นการปรับปรุงวิถีชีวิตของประชาชนให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ ตลอดจนกระจายความเจริญไปยังประชาชนในกลุ่มต่าง ๆ มีลักษณะเป็นการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน จึงมีผู้เรียกภารกิจประเภทนี้อีกอย่างหนึ่งว่า positive function of state หรือ social function จะเห็นได้ว่าความชอบของรัฐ ในการที่จะปกครองประชาชนได้นั้นรัฐต้องยึดถือเอาสวัสดิภาพและประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง (สมยศ เชื้อไทย, 2538, หน้า 125-130)

จากการที่มนุษย์มารวมกันอยู่เป็นกลุ่ม จึงทำให้เกิดความต้องการร่วมกัน เรียกว่า สาธารณะประโยชน์หรือประโยชน์ของมหาชน อาทิ การรักษาความสงบเรียบร้อย การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ รัฐจึงต้องเข้ามาจัดการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน เพราะหากรัฐยังไม่เข้ามาดำเนินการเอง ประชาชนอาจได้รับความเดือดร้อนจากภารกิจที่ประชาชนจัดทำอยู่ไม่อาจตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างทั่วถึง กิจการที่รัฐเข้ามาดำเนินการดังกล่าวนี้ เรียกว่าการจัดทำบริการสาธารณะ

เงื่อนไขและข้อจำกัดของรัฐในการเวนคืน

กิจการที่รัฐโดยฝ่ายปกครองจัดทำนั้น เป็นการจัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม จึงจำต้องให้ฝ่ายปกครองมีสถานะพิเศษเหนือกว่าเอกชน เพื่อให้ภารกิจของรัฐบรรลุเป้าหมาย

1. การใช้อำนาจพิเศษที่เอกชนไม่มีสิทธิจะได้ เช่น การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ การเรียกเก็บภาษี แต่ทั้งนี้รัฐจะต้องมีกฎหมายมารองรับอำนาจนี้ จึงจะสามารถกระทำได้ ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงสถานะของรัฐที่มีอยู่เหนือเอกชน

2. การดำเนินการบังคับให้เป็นไปตามคำสั่งได้เองโดยไม่ต้องขออำนาจจากศาลก่อน แต่ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามคำสั่งตามอำนาจของกฎหมายมหาชน ถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายเอกชนแล้วฝ่ายปกครองก็ไม่มีอำนาจพิเศษเช่นนี้ต้องปฏิบัติตามกฎหมายเอกชน ต่างกับเอกชนที่ไม่สามารถจะไปดำเนินการบังคับตามสิทธิของตนได้โดยลำพังไปฟ้องร้องบังคับทางศาลเท่านั้น

3. กฎหมายจะคุ้มครองทรัพย์สินที่ฝ่ายปกครองครอบครองและใช้อยู่เป็นพิเศษ เช่น จะยึดทรัพย์สินไม่ว่าจะเป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดินหรือไม่ก็ตาม (มาตรา 1307 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์) จะยกอายุความการครอบครองปรปักษ์ขึ้นต่อสู้กับรัฐในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดินไม่ได้ (มาตรา 1306 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์) นอกจากนี้ยังป้องกันไม่ให้ฝ่ายบริหารเอาสาธารณสมบัติของแผ่นดินไปจำหน่ายจ่ายโอน ให้แก่เอกชนตามอำเภอใจ กฎหมายจึงห้ามไว้ว่า ทรัพย์สินซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินจะโอนแก่กันมิได้ เว้นแต่จะออกกฎหมายโอนโดยเฉพาะ (มาตรา 1305 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์) แต่ถ้ามีทรัพย์สิน ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินก็สามารถโอนกันได้เช่นเดียวกับทรัพย์สินของเอกชน

ลักษณะการใช้บังคับกฎหมายว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ของไทย

พระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีอยู่หลายฉบับฉบับแรกได้แก่พระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2477 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2480 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2495 และได้ใช้บังคับต่อมาจนถึง วันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2530 ก็ถูกยกเลิกพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530 และได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมอีกโดยประกาศคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ฉบับที่ 44 พระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ดังที่กล่าวมานี้เป็นกฎหมายหลักที่รัฐใช้เป็นเครื่องมือในการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ (พิทยา เพ็ญประชุม, 2540, หน้า 70)

อสังหาริมทรัพย์ที่อยู่ในบังคับของกฎหมายว่าด้วยการเวนคืน

อสังหาริมทรัพย์ที่กฎหมายฉบับนี้จะใช้บังคับได้ก็เฉพาะแต่อสังหาริมทรัพย์ที่เป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชนเท่านั้น ส่วนอสังหาริมทรัพย์อันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน หรือที่เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐอยู่แล้วนั้น รัฐย่อมนำอสังหาริมทรัพย์ของรัฐมาใช้ประโยชน์ได้อยู่แล้วในฐานะผู้เป็นเจ้าของ

กระทรวงคมนาคมได้มีหนังสือ ด่วนที่สุด ที่ คค 0206/2458 ลงวันที่ 9 มีนาคม 2526 ขอให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ให้ความเห็นในปัญหาของการทำเรือแห่งประเทศไทย ความเป็นมาเนื่องจากภายในแนวเขตเวนคืนตามแผนที่ท้ายพระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ ในท้องที่ตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา และตำบลบางละมุง จังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2521 ได้ครอบ คลุมถึงที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ซึ่งระบุหน่วยราชการเป็นผู้ครอบครอง 3 แปลง (กระทรวงการคลัง 2 แปลง กระทรวงมหาดไทย 1 แปลง) และไม่ได้ระบุชื่อผู้ครอบครองอีกหลาย แปลง การทำเรือแห่งประเทศไทยประสงค์จะทราบว่าเป็นที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดินดังกล่าว จะโอนมาเป็นของการทำเรือแห่งประเทศไทย โดยผลของพระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ ดังกล่าวหรือไม่ หากยังมีได้โอนมาจะดำเนินการหรือมีวิธีการทางกฎหมายประการใดที่จะทำให้ที่ ดินตกมาเป็นกรรมสิทธิ์เพื่อใช้ในประโยชน์ของการทำเรือแห่งประเทศไทย

กระทรวงคมนาคมพิจารณาแล้วมีความเห็นว่า ที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดินตาม ปัญหาจำแนก ได้ 2 ประเภทคือ

1. ที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะ ซึ่งมีทบวงการเมืองดูแลรักษาอยู่โดยมีหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงเป็นหลักฐาน ซึ่งถือได้ว่าเป็น ราชพัสดุตามพระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2518
2. ที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดินซึ่งเป็นที่รกร้างว่างเปล่า หรือเป็นอสังหาริมทรัพย์ที่เคย เป็นที่สำหรับพลเมืองใช้หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ของพลเมืองใช้ร่วมกันสำหรับที่ดินที่ ปรากฏชื่อ ผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย คือกระทรวงการคลังและกระทรวงมหาดไทย กระทรวง คมนาคมเห็นว่าควรตกเป็นกรรมสิทธิ์ของการทำเรือแห่งประเทศไทย โดยผลพระราช-บัญญัติเวน คืนอสังหาริมทรัพย์ในท้องที่ตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา และตำบลบางละมุง อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นกฎหมายสำหรับกรณีนี้ ทั้งนี้ตามมาตรา 10 แห่งพระราช-บัญญัติว่าด้วยการ เวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.2493 มาตรา 1305 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และ มาตรา 8 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน แต่การทำเรือแห่งประเทศไทยจะเข้าครอบครองที่ดินดัง กล่าวเมื่อได้ชำระหรือวางเงินค่าทดแทนแล้ว ส่วนที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดินไม่ปรากฏชื่อ ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายน่าจะยังถือไม่ได้ว่าได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของการทำเรือแห่ง ประเทศไทยโดยผลของกฎหมาย หากการทำเรือจะเข้าถือกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ดังกล่าว จะต้องมีการ ออกพระราชกฤษฎีกาหรือออกพระราชบัญญัติเป็นการเฉพาะต่อไป การทำเรือแห่งประเทศไทย อาจจะเข้าไปดำเนินการปรับปรุงและใช้ประโยชน์จากที่ดินสาธารณของแผ่นดินที่ไม่ได้ปรากฏชื่อ ผู้ครอบครองดังกล่าวได้ โดยวิธีการเช่า หรือขอใช้ที่ดินจากอธิบดีกรมที่ดิน ตามมาตรา 10 และ

มาตรา 12 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน กระทรวงคมนาคมจึงขอให้คณะกรรมการพิจารณาตีความเห็นดังกล่าวว่าถูกต้องหรือไม่ หรือควรจะดำเนินการต่อไปอย่างไร

คณะกรรมการกฤษฎีกา (กรรมการร่างกฎหมาย คณะที่ 1) ได้พิจารณาข้อหารือของกระทรวงคมนาคมพร้อมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับได้ฟังคำชี้แจงข้อเท็จจริงจากกระทรวงคมนาคม (สำนักงานปลัดกระทรวงคมนาคมและการท่าเรือแห่งประเทศไทย) ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย (กรมที่ดิน) และผู้แทนกระทรวงการคลัง (กรมธนารักษ์) มีความเห็นในกรณีที่มีรัฐต้องการอสังหาริมทรัพย์ของเอกชนเพื่อกิจการอันจำเป็นเพื่อการสาธารณูปโภค หรือการจำเป็นในการป้องกันประเทศ หรือการได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติหรือประโยชน์ของรัฐอย่างอื่น รัฐจะนำเอาอสังหาริมทรัพย์ของเอกชนมาใช้ในการกิจการดังกล่าวข้างต้นได้ก็แต่โดยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์นั้น ๆ ตามกฎหมาย

แนวคิดในด้านการจัดการทรัพยากรชุมชน

แนวคิดในด้านการจัดการทรัพยากรชุมชนมีลักษณะของแบบแผนในการสังเคราะห์จำแนกแนวการศึกษา 4 แนวทางคือ

การจัดการทรัพยากรในเชิงอรรถประโยชน์

แนวทางในการศึกษานี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดหลักเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เน้นความเข้าใจระบบนิเวศธรรมชาติจากมุมมองด้านวิทยาศาสตร์ มีการแยกการศึกษาในด้านที่เป็นรูปธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ มีการมองข้ามธรรมชาติในด้านจิตใจวัฒนธรรม แปะละสังคัม เป็นการมองธรรมชาติแบบแยกส่วน สามารถแยกธรรมชาติออกมาจากระบบสังคัมและวัฒนธรรมของมนุษย์ หรือระบบธรรมชาติจะไม่เกี่ยวข้องหรือวัฒนธรรมใด ๆ

แนวทางการศึกษานี้ยังมองเห็นธรรมชาติในฐานะที่เป็นทรัพยากรว่า ความเป็นทรัพยากรเกิดจากพื้นฐานความต้องการของมนุษย์ ที่มีความสามารถในการแสวงหาประโยชน์และควบคุมธรรมชาติได้ด้วยความรู้ทางเทคโนโลยี ดังนั้นมนุษย์จึงสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่าง ๆ ในธรรมชาติได้ด้วยการสร้างเครื่องมือขึ้นมาจัดการใช้นั้นให้เกิดอรรถประโยชน์สูงสุด ทั้งเครื่องมือที่เป็นกฎเกณฑ์และเป็นเทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อป้องกันมิให้มนุษย์ทำลายทรัพยากรเหล่านั้นมากเกินไป ความสามารถที่ทรัพยากรเองจะแบกรับได้ หรืออีกนัยหนึ่งเพื่อใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนนั่นเอง ในแง่นี้เองทรัพยากรจึงถูกมองว่ามีลักษณะเป็นสินทรัพย์สาธารณะ

แนวทางในการศึกษาจะไม่สนใจและยอมรับกฎเกณฑ์ภายในระบบสังคมย่อย ๆ ที่มีชีวิตอยู่ด้วยการพึ่งพาอาศัย สำหรับวิธีการศึกษาแนวนี้มักจะเน้นการศึกษา 2 ด้านคือ

1. ด้านนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม
2. ด้านเศรษฐศาสตร์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาในลักษณะทางกายภาพเชิงประจักษ์และใช้การวิเคราะห์เชิงปริมาณในระดับมหภาคหรือการศึกษาเชิงโครงสร้างของสภาพที่เป็นอยู่เป็นภาพนิ่ง โดยเฉพาะการประมวลภาพพื้นฐานของทรัพยากรสำหรับการพัฒนา

ในการศึกษาด้านนิเวศวิทยามักจะเน้นการศึกษาถึงแบบแผนของการใช้ทรัพยากรแต่ละชนิดในเชิงกายภาพ การประเมินศักยภาพในเชิงพัฒนาทรัพยากรในเชิงปริมาณและสาเหตุของความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ส่วนการศึกษาในเชิงเศรษฐศาสตร์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมักจะเน้นวิธีการศึกษาแบบนิโคลาสสิก และมุ่งศึกษาทรัพยากรแต่ละชนิดแยกจากกัน ในระยะแรก ๆ จะประเมินความต้องการใช้ทรัพยากรประเภทต่าง ๆ เพื่อวิเคราะห์ประโยชน์และต้นทุน (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2543, หน้า 5-11)

การจัดการทรัพยากรในเชิงนิเวศวัฒนธรรม

แนวทางการศึกษานี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การจัดการทรัพยากรในเชิงจิตสำนึก เพราะมีพื้นฐานความคิดแบบบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม เป็นการพยายามทำความเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงในการอยู่ร่วมกันของระบบทั้งสอง ซึ่งถือว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อนภายใต้เงื่อนไขพื้นที่เฉพาะที่ใดที่หนึ่ง ในระบบนิเวศที่มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลายโดยมีจิตสำนึกในเชิงวัฒนธรรมและความมีเหตุผลของแต่ละท้องถิ่น ทำหน้าที่เสมือนหนึ่งในกลไกในการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เพื่อรักษาคุณภาพและความมั่นคงของการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

ด้วยเหตุนี้เองความหมายของทรัพยากรธรรมชาติในแนวทางการศึกษานี้ จึงมิใช่เพียงเกิดขึ้นจากความต้องการของมนุษย์และความสามารถในการแสวงหาประโยชน์เท่านั้น แต่มีนัยสำคัญมากกว่านั้นมากในเชิงจิตสำนึกในเชิงวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพราะถือเป็นรากฐานของการดำรงชีวิต ทั้งของมนุษย์และระบบนิเวศธรรมชาติในท้องถิ่น ที่ชุมชนนั้นอาศัยอยู่ แนวทางการศึกษานี้ให้ความสำคัญอย่างมากทั้งกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและการมองในมิติของพื้นที่ สำหรับวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นหมายถึง ทั้งระบบความคิด จิตสำนึก ระบบศีลธรรม จักรวาลวิทยา ระบบคุณค่า และพฤติกรรม ซึ่งแสดงออกมาผ่านการจัดการองค์กร และการจัดการเชิงระบบ ในกิจกรรมเกี่ยวกับการดำรงชีวิตในด้านต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับบริบทและเงื่อนไขของพื้นที่ในระบบนิเวศ

สำหรับแนวการศึกษาที่ยึดแนวความคิดตามแนวการศึกษานี้ อาจจำแนกออกได้

2 วิธีการหลักคือ

1. จะเน้นการศึกษาด้านพฤติกรรมและจิตสำนึกของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นการศึกษาแบบสหวิทยาการ
2. จะเน้นการศึกษาในเชิงระบบในแบบขงสหวิทยาการเช่นกัน ที่มุ่งประเด็นศึกษาเกี่ยวข้องกับหลักเหตุผลและการปรับตัวในการจัดการเชิงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม แต่การศึกษทั้งสองวิธีนี้จะอาศัยการวิจัยภาคสนามอย่างเข้มข้นเช่นเดียวกัน ซึ่งแสดงถึงความสนใจศึกษาเฉพาะการปรับตัวในระดับจุลภาคเป็นสำคัญ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2543, หน้า 11-15)

การจัดการทรัพยากรในเชิงสถาบัน

แนวการศึกษานี้มีพื้นฐานแนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระบบธรรมชาติและระบบสังคมของมนุษย์ ไม่แตกต่างจากแนวการศึกษาที่สอง มากนักตรงที่เห็นวาระบบทั้งสองสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ แต่ในแง่เงื่อนไขที่กำหนดความสัมพันธ์นั้น จะมีมุมมองขยายเพิ่มเติมไปอีกนอกเหนือจากเงื่อนไขเชิงจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของชุมชน ที่ทำหน้าที่เป็นเสมือนกลไกกำหนดความสัมพันธ์ตามความคิดของแนวทางการศึกษาที่สองแล้ว แนวการศึกษานี้ยังให้ความสำคัญกับเงื่อนไขด้านความสัมพันธ์เชิงสถาบันที่ไม่ได้ผูกติดกับชุมชนหรือมีอยู่แล้วในหน่วยของชุมชน จึงไม่ได้ตั้งคำถามเพียงว่า วัฒนธรรมชุมชนนั้นปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม แต่จะถามต่อไปอีกว่า กลไกในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นฐานความสัมพันธ์เชิงสถาบันนั้นก่อตัวขึ้นมาได้ด้วยบริบทและเงื่อนไขอย่างไร

ด้วยเหตุนี้ แนวทางการศึกษาที่สามจึงไม่เห็นด้วยกับแนวทางความคิดแบบชุมชนนิยมทั้งหมด ตามนัยของแนวทางการศึกษาที่สอง โดยเฉพาะในแง่ที่มองว่าการจัดการทรัพยากรส่วนรวมเป็นสำนึกของชุมชนท้องถิ่นเท่านั้น ซึ่งสามารถแยกออกมาเป็นหน่วยอิสระจากหน่วยอื่น ๆ ของสังคมเพราะไม่สอดคล้องกับความสัมพันธ์ที่เป็นจริงในสังคม ที่ชุมชนท้องถิ่นถือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจการเมืองที่ใหญ่กว่าด้วย แต่แนวทางการศึกษานี้ก็ยังไม่ได้นับโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจมากนัก เพราะมีสมมุติฐานว่ายังคงตั้งอยู่ในระบบตลาดแบบทุนนิยม

ดังนั้นแนวทางการศึกษานี้ จึงไม่พยายามยึดติดอยู่กับหน่วยทางสังคมอย่างตายตัวเพียงหน่วยใดหน่วยหนึ่ง แต่จะให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชิงซ้อนซึ่งมีนัยว่า การจัดการทรัพยากรส่วนรวมไม่ควรผูกขาดอยู่กับหน่วยทางสังคมเพียงหน่วยใดหน่วยหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นชุมชนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐ แต่ควรพิจารณาเป็นการจัดการร่วมกัน (co-management) โดยการ

สร้างสถาบันทางสังคมขึ้นมาทำหน้าที่เป็นกลไกและกฎเกณฑ์ เพื่อจัดความสัมพันธ์ในการเข้าถึงทรัพยากรประเภทต่าง ๆ ในรูปของระบบสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งเปิดให้ระบบสิทธิต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิโดยรัฐ สิทธิส่วนรวม และสิทธิส่วนบุคคล สามารถอยู่รวมกันได้ในพื้นที่หรือหน่วยเดียวกัน เพราะมองสิทธิต่าง ๆ ในลักษณะที่มีความเชื่อมโยงต่อกัน ตั้งแต่สิทธิแบบเปิดเสรีไปจนถึงสิทธิที่ปิดกั้นให้เฉพาะปัจเจกบุคคลเท่านั้น

สำหรับวิธีการศึกษาที่ยึดแนวทางศึกษา มีอยู่ด้วยกัน 3 วิธีคือ

1. วิธีการด้านเศรษฐศาสตร์เชิงสถาบัน

ศึกษาปัญหาในเรื่องการถือครองที่ดิน เช่นปัญหาเกี่ยวกับการเช่าที่ดิน ที่ถือเป็นสถาบันที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และสร้างความไม่เสมอภาคทางสังคม จนนำไปสู่การผลักดันให้ปรับปรุงสถาบันเกี่ยวกับการเช่าต่าง ๆ เช่น การจัดสรรที่ดินให้เกษตรกร การควบคุมค่าเช่าและการเก็บภาษีที่ดินอย่างยุติธรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต

2. วิธีการด้านเศรษฐศาสตร์นิเวศ

เป็นการศึกษาปัญหาของทรัพยากรธรรมชาติประเภทที่ต้องใช้ร่วมกันเช่นป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติเป็นต้นงานที่ศึกษาส่วนใหญ่ จะศึกษาปัญหาในด้านการจัดการป่าไม้ ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีต้นทุนในการกีดกันสูงมาก

3. วิธีการด้านการจัดการเชิงสถาบัน

เป็นแนวทางการศึกษาทางด้านนักสังคมศาสตร์หลายสาขานำมาใช้ศึกษาทรัพยากรธรรมชาติประเภทที่ต้องใช้ร่วมกัน ประเด็นหลักในวิธีการศึกษานี้ จะมุ่งศึกษาสถาบันทางสังคมในฐานะที่เป็นกลไกในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากร เพราะแสดงนัยของกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและหน้าที่ ซึ่งสังคมสร้างขึ้นมามา เพื่อใช้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชุมชนกับทรัพยากร โดยมีลักษณะของระบบกรรมสิทธิ์ร่วมกันของหน่วยสังคมที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน และการยอมรับร่วมกันของสิทธิและอำนาจของกลุ่ม (อาณันท์ กาญจนพันธุ์, 2543, หน้า 15-22)

การจัดการทรัพยากรในเชิงความสัมพันธ์ของอำนาจ

แนวทางการศึกษานี้ตั้งอยู่บนวิธีที่เน้นการมองประเด็นปัญหาทั้งสองด้านจะมีความเข้าใจเช่นเดียวกับแนวทางการศึกษาทั้งสองแนวทางก่อนหน้านี้ มีพื้นฐานความคิดว่า ระบบนิเวศทางธรรมชาติและระบบสังคมของมนุษย์นั้นสามารถอยู่รวมกันได้ แต่ในอีกด้านหนึ่งจะตั้งคำถามอีกด้วยว่าสาเหตุใดทำให้สังคมมนุษย์ยังคงทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยที่มุมมองทั้ง

สองด้านนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ในแง่ที่เป็นเงื่อนไขของกันและกัน กล่าวคือ ความเป็นไปได้ของมุมมองในด้านแรกนั้นจะขึ้นอยู่กับการแก้ไขสาเหตุในมุมมองอีกด้านหนึ่ง

แนวทางการศึกษานี้จึงหันมาใช้วิธีการศึกษาเชิงวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม ที่มีความสลับซับซ้อนและความแตกต่างหลากหลายอย่างมากในแต่ละพื้นที่ โดยให้ความสำคัญใน 3 ด้านหลัก ๆ อย่างเชื่อมโยงคือ

1. ความสัมพันธ์ในเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองของการใช้อำนาจ
2. ความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกันเกี่ยวกับอำนาจและสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร
3. ความสัมพันธ์ในด้านการเคลื่อนไหวของอำนาจ ที่เห็นได้จากกระบวนการทาง

สังคมของการสร้างและการนิยามความหมาย พร้อมทั้งก่อตรึงเกี่ยวกับความชอบธรรมในการเข้าถึงทรัพยากร

สำหรับวิธีการศึกษาที่มีพื้นฐานความคิดตามแนวการศึกษานี้จะมีอยู่ด้วยกัน 2 แนวทางใหญ่ ๆ คือ

1. แนวเศรษฐศาสตร์การเมือง

จะเน้นการศึกษาด้านความสัมพันธ์ในเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมือง ซึ่งถือเป็นประเด็นปัญหาทางการเมืองของการใช้อำนาจ ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ ในสังคม โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการระบบการทำงานและกลไกของการขยายอำนาจรัฐทั้งที่ปรากฏในแนวนโยบาย กฎหมายและปฏิบัติการที่เกิดขึ้นจริงในระดับต่าง ๆ

2. แนวนิเวศวิทยาการเมือง

จะเน้นการศึกษาด้านความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งเกี่ยวกับอำนาจรัฐและสิทธิการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งส่งผลกระทบด้านลบต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมุ่งวิเคราะห์ความซับซ้อนทรัพยากรและความซับซ้อนของบริบทและเงื่อนไขทั้งในประวัติศาสตร์และปัจจุบัน ในระยะต่อมาหันมาให้ความสนใจมาศึกษาในด้านที่เกี่ยวกับกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมือง ในการสร้างและการนิยามความหมาย ตลอดจนการต่อรองในด้านความชอบธรรมของอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากร โดยเน้นการศึกษาพลวัตและมุมมองของชุมชนท้องถิ่น ผ่านปฏิบัติการและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อเป็นเวทีในการแสดงการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2543, หน้า 20-23)

ส่วนหนึ่งในการวางแผนการจัดการทรัพยากร โดยใช้การวิเคราะห์ระบบนิเวศคือ แนวคิดในการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากนักนิเวศวิทยา เช่น Eugene

P. Odum ได้เสนอแนวคิดเรื่อง Compartment Model (Odum, 1971 อ้างถึงใน ประภัสสร เตชาภิมนต์, 2543, หน้า 52) เพราะเห็นว่าการจัดทรัพยากรหลาย ๆ แบบในระบบนิเวศนำไปสู่ความขัดแย้งที่ไม่อาจประนีประนอมกันได้ จัดความแยกแบบแผนการจัดการทรัพยากรที่ขัดแย้งกันสี่กลุ่มออกคือ แยกกิจกรรมภาคเมืองและอุตสาหกรรมออกจากที่เหลืออีก 3 ส่วน ได้แก่ พื้นที่สงวนระบบนิเวศธรรมชาติไว้เพื่อรักษาคุณภาพ เสถียรภาพและความสามารถในการฟื้นตัวกลับสู่สภาวะสมดุลเมื่อมีการรบกวน ส่วนนี้จัดให้เป็นเขตสงวน (protective environment) ส่วนถัดไปคือ ภาคการผลิตและการเจริญเติบโต (productive environment) และส่วนสุดท้ายมีแบบแผนการจัดการทรัพยากรหลายอย่างคละปะปนจนแยกกันไม่ได้ จัดให้เป็นเขตการค้าแบบอเนกประสงค์ (multiple use system) (อนันท์ กาญจนพันธุ์, 2543, หน้า 278-289)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการจัดการความขัดแย้งของชุมชน จากการเวนคืนที่ดินของรัฐ กรณีศึกษาหมู่บ้านแหลมฉับ จ.ชลบุรี ผู้ศึกษาได้มีการค้นคว้าเอกสารและตรวจสอบเอกสาร ผลการวิจัย ผลการศึกษา ที่มีการนำเอาทฤษฎีความขัดแย้ง การจัดการทรัพยากรชุมชนมาอธิบายและวิเคราะห์เหตุการณ์ดังนี้

งานวิจัยของ ชาญณรงค์ ทิมถาวร (2538) ได้ทำงานวิจัยเรื่อง พัฒนาการ ลักษณะ และแนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเรื่องการจัดสรรที่ดินทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแควระบบ-สียัด 2 กิ่งอำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ในแง่ของการพัฒนาการของปัญหาความขัดแย้งพบว่า ปัญหาเริ่มมาจากชาวบ้านยากจนไร้ที่ทำกินโดยเฉพาะจากภาคอีสาน ต้องอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในป่าแควระบบ-สียัด โดยมีปัจจัยดึงดูดและปัจจัยดันคือ ปัจจัยดึงดูดเป็นสภาพความสมบูรณ์ของป่า เรื่องนโยบายการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจของทางราชการ นโยบายการสร้างเส้นทางยุทธศาสตร์เพื่อความมั่นคง และการซื้อขายป่า หลังการตัดไม้สัมปทาน ส่วนปัจจัยผลักดันเป็น เรื่องของที่ดินไม่พอทำกิน เรื่องของความแห้งแล้งและความยากจนในภาคอีสาน แต่ต่อมาชาวบ้านเหล่านี้ต้องถูกผลักดันออกจากป่า เนื่องจากผลประโยชน์ของรัฐและนายทุนเปลี่ยนไป

วิธีการที่ใช้ผลักดันชาวบ้านได้แก่ กลยุทธ์การหลอกลวงและกลยุทธ์การใช้กำลังบังคับที่สุดเมื่อลงมาอยู่ในโครงการหมู่บ้านป่าไม้ก็ไม่ได้ที่ดินตามสัญญาและคุณภาพชีวิตก็ไม่ดีขึ้น ดังนั้นจึงเกิดปัญหาความขัดแย้งในรูปของการเดินขบวนเกิดขึ้น

ดังนั้นในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้นคือ ให้มีการเปลี่ยนแปลงโดยมีการรองรับทางกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งของรายชื่อ โดยให้ชาวบ้านที่เคยมีที่ดินติดกันเป็นพยานให้แก่กันและกัน ว่าเป็นผู้เคยทำประโยชน์จากที่ดินป่าแควระบม-สียัด ดังกล่าวจริง ถ้ามีการเป็นพยานเท็จให้แก่กันก็ต้องดำเนินตามกฎหมาย

งานวิจัยของ ชลากร พรหมกิตติกุล (2544) ได้ทำงานวิจัยเรื่อง ปัญหาการบุกรุกที่ดินสาธารณะประโยชน์ในโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก : กรณีศึกษานมูบ้านแหลมฉะบัง จังหวัดชลบุรี

จากการศึกษาพบว่า ที่ดินบริเวณชายทะเลและทางน้ำ มีภูมิประเทศที่เหมาะสมสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและประกอบอาชีพหลักในการทำประมง ราษฎรอพยพเข้ามาจับจองและครอบครองโดยมิได้เจตนาบุกรุกที่ดินสาธารณะเนื่องจากไม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาจัดการหวงห้ามตั้งแต่ต้นและที่ดินดังกล่าวได้บัญญัติไว้ว่าเป็นที่สาธารณะประโยชน์ตามความหมายในมาตรา 1304 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในภายหลัง ราษฎรเหล่านี้จึงกลายเป็นผู้บุกรุกที่ดินสาธารณะโดยปริยาย เมื่อราษฎรปลูกบ้านอยู่อาศัยเป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีการชุมนุมเรียกร้องและมีพลังในการต่อรองสูง

นักศึกษา EPA รุ่น 9 วิจัยเรื่อง ความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤตเศรษฐกิจ: ศึกษาจาก 4 กรณีศึกษา เป็นรูปแบบการสรุปกรณีศึกษาที่นำไปสู่ความขัดแย้ง การก่อตัวของความขัดแย้ง บทบาทของรัฐและการจัดการขัดแย้ง และผลของการจัดการขัดแย้ง (พัชรีย์ สิริโรส, 2542, หน้า 121-123) พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความขัดแย้งอาจเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และสามารถใช้มากกว่า 1 แบบ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ขณะนั้นควรใช้แบบใด

กรอบการศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งกรอบการศึกษาตะวันตกสามารถอธิบายความขัดแย้งของสังคมไทยอย่างจำกัด ในกรณีศึกษานั้น มีการจัดการความขัดแย้งด้วยการใช้ คนกลาง และในกรณีศึกษานั้น ชี้ให้เห็นถึงบทบาทที่ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญใหม่ และมีกระบวนการในนโยบายที่จะกระจายอำนาจ

งานวิจัยเรื่อง “องค์การชุมชนกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” ของ สมาคมหยาดฝน (พัชรีย์ สิริโรส, 2542, หน้า 124- 136) เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจถึงปัญหาและผลกระทบของการจัดการทรัพยากรชายฝั่งต่อชุมชนประมงในจังหวัดตรัง งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า

ชาวประมงพื้นบ้านดำรงชีพด้วยการประมงชายฝั่ง โดยใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ทำขึ้นเอง โดยใช้เรือประมงขนาดเล็กนับตั้งแต่เรือแจวถึงเรือหางยาวชุมชนประมงพื้นบ้าน

ตั้งถิ่นฐานตามแนวชายฝั่งมาหลายร้อยปีมีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการประมง ซึ่งแสดงให้เห็นในความรู้และความชำนาญเกี่ยวกับท้องทะเลและการประมง ในอดีตชาวประมงจับปลาโดยเครื่องมือง่าย ๆ ผู้ที่ใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านจึงนับได้ว่าเป็นการประมงที่กลมกลืนกับธรรมชาติเป็นอย่างดี เมื่อทรัพยากรชายฝั่งทะเลถูกทำลายไปอย่างรวดเร็ว การประมงพื้นบ้านก็ตกต่ำลงเมื่อสัตว์น้ำลดน้อยลง ชาวประมงก็ต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อซื้อเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

งานวิจัยชิ้นนี้พบว่าท่ามกลางวิกฤตทางด้านนิเวศและเศรษฐกิจสังคมที่รุมเร้ารอบด้าน ยังคงมีชุมชนประมงพื้นบ้านอีกมากมายที่พยายามรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่พวกเขา กำลังเผชิญหน้าอยู่ มีการสร้างกลุ่มองค์กรชุมชนเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งกลุ่มชาวบ้านได้ร่วมมือกันทำงานโดยผ่านกระบวนการพูดคุยและเสวนา ทำให้กลุ่มเหล่านี้มีความชัดเจนและมีประสบการณ์ในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา มีการรวมตัวกันเพื่อเจรจาต่อรอง มีการประสานงานกับภายนอก ซึ่งทำให้โครงการได้รับการสนับสนุนจากภายนอกเพิ่มขึ้น

งานวิจัยของ สุกรี พิษณุภวน (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ชาวบ้านกับโครงการของรัฐ : กรณีศึกษาปัญหาความขัดแย้งการจัดการป่าชายเลนพื้นที่ตำบลบางชัน อำเภอลำลูกเกด จังหวัด จันทบุรี

ผลการวิจัยพบว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลนภาคตะวันออก เขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าชายเลนปากน้ำเวฬุ นั้นเกิดจากโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลน นั้นไม่สามารถสนองความต้องการของชาวบ้านได้ เพราะชาวบ้านมีความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น แต่ฐานคติของนโยบายต้องการรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ จึงมีความต้องการที่สวนทางกัน

การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ มุ่งเน้นการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามระเบียบมากจนเกินไปขาดความยืดหยุ่น สิ่งสำคัญคือการขาดข้อมูลเชิงพฤติกรรมของชาวบ้าน จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อชาวบ้านจนกระทั่งนำไปสู่การที่ชาวบ้านไม่ยอมรับบทบาทของเจ้าหน้าที่